

**ORDU ÜNİVERSİTESİ İLAHIYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ /
THE JOURNAL OF ORDU UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY**

Sayı: 1

EYLÜL - 2023

**İmam Hatip Okulları: Türk Eğitim Sistemindeki Yeri, Amaçları ve Program
Yapısı Temelinde Sorunları**

*Imam Hatip Schools: Their Problems on the Basis of the Place in Turkish Education
System, the Aims and the Curriculum Structure*

Mehmet KOYUNCU

Arş. Gör., Ordu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı
Res. Assist., Ordu University, Faculty of Theology, Department of Religious Education
Ordu / Türkiye - **ROR ID:** 04r0hn449

educationalist42@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8919-8089

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 1 Temmuz / 1 July 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 16 Ağustos / 16 August 2023

Yayın Tarihi / Published: 30 Eylül / 30 September 2023

Atıf / Citation: Koyuncu, Mehmet. "İmam Hatip Okulları: Türk Eğitim Sistemindeki Yeri, Amaçları ve Program Yapısı Temelinde Sorunları" *Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1 (Eylül / 2023), 3-30.

İntihal/Plagiarism: Bu makalede intihal taraması yapılmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir./ This article has been scanned for plagiarism and it has been confirmed that it does not contain plagiarism.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. [Mehmet KOYUNCU](#)

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: oduifd@odu.edu.tr

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

İmam Hatip Okulları: Türk Eğitim Sistemindeki Yeri, Amaçları ve Program Yapısı Temelinde Sorunları*

Öz

Türk-İslam eğitim geleneğinde din eğitimi veren resmî eğitim kurumlarının bugünü olarak nitelendirilebilecek olan İmam Hatip Okulları, Cumhuriyet döneminin bir eğitim kurumu olarak çeşitli açılardan bilimsel çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmada ise İmam Hatip Okulları, Türk Eğitim Sistemindeki yeri, amaçları ve program yapısı ile ilgili literatürde yer alan çalışmalardan hareketle tespit edilen mevcut sorunları yönüyle ele alınmıştır. Bu bağlamda İmam Hatip Okullarının Türk Eğitim Sistemindeki yeri, amaçları, program yapısı, paydaş nitelikleri, okul binalarının fiziksel durumları ile bu okullara ilişkin toplumsal beklentiler ve ötekileştirme gibi konular temelinde ortaya çıkan kurumsal ve toplumsal sorunlarının ortaya konması çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Literatür incelendiğinde bu okulların sorunlarına ilişkin çeşitli çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ise ilgili literatürde yer alan sorunlar detaylandırılarak daha önce yapılmış saha araştırmalarından hareketle çalışmaya özgün sorunlar belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada ele alınan tüm sorunlar, kurumsal ve toplumsal açıdan tasnif edilmiştir. Nitel araştırma yönteminin benimsendiği bu çalışmada, doküman incelemesi yapılmış olup verilerin analizi de bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda ise İmam Hatip Okullarının kurumsal ve toplumsal sorunları bütüncül bir bakış açısıyla ele alınarak bu sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Türk Eğitim Sistemi, İmam Hatip Okulları, Kurumsal Sorunlar, Toplumsal Sorunlar

Imam Hatip Schools: Their Problems on the Basis of the Place in Turkish Education System, the Aims and the Curriculum Structure

Abstract

Imam Hatip Schools, which can be described as the present day of the official educational institutions providing religious education in the Turkish-Islamic education tradition, have been the subject of scientific studies from various aspects as an educational institution of the Republican period. In this study, Imam Hatip Schools are discussed the current problems identified based on their place in the Turkish Education System, their aims and the program structure. In this context, the aim of the study is to reveal the institutional and social problems of Imam Hatip Schools on the basis of issues such as their place in the Turkish Education System, aims, program structure, stakeholder qualifications and social expectations regarding these schools. When the literature is examined, it is seen that various studies have been carried out on the problems of these schools. In this study, the problems in the related literature were detailed and the problems specific to the study were tried to be determined based on previous field studies. In addition, all the problems addressed in the study were classified in terms of institutional and social. In this study, in which the qualitative research method was preferred, document review was carried out and the analysis of the data was carried out in this direction. As a result of the research, the institutional and social problems of Imam Hatip Schools were handled as a whole and solutions to these problems were presented.

Key Words: Religious Education, Turkish Education System, Imam Hatip Schools, Institutional Problems, Social Problems.

---

* Makalede, İmam Hatip Okulları kavramı, bu okulların tarihi serüveni içerisinde geçirmiş olduğu isim değişiklikleri ayrımına gidilmeksizin “İmam-Hatip Mektepleri”, “İmam Hatip Okulları” ve “İmam Hatip Liseleri” için genel olarak kullanılmıştır. Ayrıca kronolojik olarak bu okulların lise statüsüne erişiminden sonraki dönemin ele alındığı yerlerde ise hem İmam Hatip Okulları hem de İmam Hatip Liseleri kullanımı eş güdümlü olarak tercih edilmiştir.

Giriş

Türk-İslam eğitim geleneğinde din eğitimi veren resmî eğitim kurumlarının bugünü olarak nitelendirilebilecek olan İmam Hatip Okulları, Cumhuriyet döneminin bir eğitim kurumu olarak çeşitli açılardan bilimsel çalışmalara konu olmuştur. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesi gereği 1924-1925 eğitim-öğretim yılında öğretime başlayan İmam Hatip Mektepleri, 1929-1930 eğitim-öğretim yılında öğrenci yetersizliği gerekçesiyle resmî olarak kapatılmıştır. 1931-1932 ders yılı sonunda verdiği son mezunlarıyla birlikte bu okullarda eğitim ve öğretim yeniden açıldıkları 1951 yılına kadar fiilen sonlandırılmıştır. İmam Hatip Mekteplerinin kapatılıp İmam Hatip Okullarının açıldığı sürece kadar geçen 20 yıllık zaman diliminde din görevlisi ihtiyacı konusunda ülkede ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Bu durum halk nezdinde siyasi iktidardan hoşnut olunmayan bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamıştır. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'nin %55.2'lik çoğunluğun oyunu alarak tek başına iktidara gelmesi¹ bu hoşnutsuzluğun demokratik yollarla ifade edildiğini göstermektedir.

İmam Hatip Okulları, ikinci kez kurulduğu 1951 yılından 1971 muhtırasına kadar yapısında ve işleyişinde bir değişim yaşamamıştır. 1972'de orta kısımlarının kapatılması, 1973'te lise statüsü kazanması neticesinde mezunlarına üniversitelerin sosyal bilimler bölümlerine giriş hakkının tanınması, yine mezunlarına 1983'te üniversitelerin tüm bölümlerine sınavla giriş hakkının verilmesi, 1997'de 8 yıllık eğitimin zorunlu hâle getirilmesi ile birlikte orta kısımlarının yeniden kapatılması, 1998'de mezunlarına üniversiteye girişte katsayı engelinin getirilmesi ve 2012'de 4+4+4 eğitim reformu ile orta kısımlarının yeniden açılarak lise kısmı mezunlarına üniversiteye girişte uygulanan katsayı engelinin ortadan kaldırılması gibi gelişmeler, bu okullar için birer dönüm noktası olmuştur.² Tüm bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda ikinci kez açılışından bugüne değin İmam Hatip Okulları, laiklik temelinde bir tartışma konusu olarak Cumhuriyet döneminde siyasetin odak noktasında yer almış, zaman zaman çeşitli düzenlemeler yapılarak ya da kısıtlamalar getirilerek halk tarafından bu okullara gösterilen teveccüh önlenmeye çalışılmıştır. Bir bakıma, İmam Hatip Okullarının kendi eğitim serüveni içerisinde gelişmesine ve kendini gerçekleştirmesine imkân tanınmamıştır.

Araştırmanın Önemi ve Amacı

Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan ve toplum tarafından teveccühe mazhar olan İmam Hatip Okulları, toplumsal bir eğitim gerçeği olarak ikinci kuruluşundan günümüze değin varlıklarını sürdürme gelmiştir. 70 yılı aşkındır kurumsallaşma sürecini/serüvenini devam ettiren bu okulların mevcut sorunlarının ortaya konarak bunlara çözüm üretilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda; İmam Hatip Okullarına ilişkin çözüm bekleyen problemlerin ele alınması, tedavi öncesinde teşhis mahiyetinde araştırmayı önemli kılmaktadır. İmam Hatip Okullarının Türk eğitim sistemindeki yeri, amaçları, program yapısı, paydaş nitelikleri, okul binalarının fiziksel durumları ile bu okullara ilişkin toplumsal beklentiler ve ötekileştirme gibi konular temelinde ortaya çıkan kurumsal ve toplumsal sorunlarının bütüncül olarak ortaya konması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Literatür incelendiğinde İmam Hatip Okullarının sorunlarına ilişkin çeşitli çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ise ilgili literatürde yer alan sorunlar

¹ Türkiye İstatistik Kurumu, "Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları (1950-1977)", İstatistik Veri (TÜİK, 2016) (TÜİK).

² İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Bir Mesele Olarak İslam-2* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 259-336; Mustafa Öcal, *Osmanlı'da Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017); Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: DEM Yayınları, 2014), 175-212; İbrahim Aşlamacı, *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam-Hatip Okulları* (İstanbul: DEM Yayınları, 2014), 25-150.

detaylandırılmış ve daha önce yapılmış saha araştırmalarından hareketle çalışmaya özgün sorunlar belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca ele alınan tüm sorunlar kurumsal ve toplumsal açıdan tasnif edilmiştir.

Araştırmanın Problemi ve Sınırlılıkları

İmam Hatip Okulları, kuruluşundan bugüne kadar siyasî tartışmaların odak noktasında olmuştur. Bu okulların hangi amaca hizmet etmesi gerektiği, müfredatları, toplumun beklentileri, öğrenci ve okul sayılarındaki sayısal artış - özellikle de son 20 yılda gerçekleşen gibi sebepler, İmam Hatip Okullarıyla ilgili bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Bunların bilimsel düzlemde ele alınarak çözüm üretilmesi İHO için önem arz etmektedir. Bu bağlamda araştırmanın problemi, “Türk eğitim sistemi içerisindeki yeri, amaçları ve program yapısı temelinde İmam Hatip Okullarının kurumsal ve toplumsal sorunları nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir.

Araştırma, mevcut programa öncülük etmesi bakımından İmam Hatip Okullarının ikinci kuruluşunda uygulamaya konan ilk program ile İmam Hatip Okullarının kurumsal ve toplumsal sorunları bölümünde ele alınan öğretim programı meselesinin anlaşılmasına zemin oluşturması açısından yürürlükte olan programın incelenmesi ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada, İmam Hatip Okullarının sorunları açısından yer yer İmam Hatip Ortaokullarına ilişkin sorunlara değinilmekle birlikte daha çok İmam Hatip liselerinde var olan mevcut sorunlara yer verilmiştir. Yine Proje İmam Hatip Liseleri, özellikle yüzdelerle öğrenci alan okullar olmaları sebebiyle çoğu faktör açısından bu çalışmanın sınırları dışında tutulmuştur. Ayrıca, ilgili literatürde yer alan ve daha önce yapılmış saha araştırmalarından hareketle bu çalışmada özgün olarak ortaya konan sorunlarla da çalışma sınırlandırılmıştır.

Yöntem

Araştırmada yöntem olarak nitel araştırma tercih edilmiştir. Nitel araştırma, bireylerin veya kitlelerin insanî veya toplumsal bir olay, olgu ya da soruna yükledikleri anlamı araştırma ve anlama yaklaşımıdır.³ Ayrıca nitel araştırmalar, ele aldığı olay, olgu ya da sorunu, kendi bağlamında, yorumlayıcı bir yaklaşımla insanların bunlara yüklediği anlamlar üzerinde durarak inceler.⁴ Nitel araştırmalarda genellikle gözlem, görüşme ve doküman inceleme olmak üzere üç veri toplama aracı kullanılmaktadır. Nitel araştırma yöntemi ile yürütülen bu çalışmada da veri toplama aracı olarak doküman inceleme esas alınmıştır. Doküman inceleme, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı ve görsel materyallerin incelenmesi olarak tanımlanmaktadır.⁵ Yine doküman inceleme, belirli bir amaca dönük olarak belgelerin bulunması, okunması, not alınması işlemlerini içermekte olup “alanyazın” taraması ve “içerik çözümleme” olarak iki çeşit doküman incelemeden söz edilebilir.⁶ Bu bağlamda çalışma için tercih edilen doküman inceleme, bahsi geçen açıklamalar doğrultusunda alanyazın taraması kapsamında gerçekleşmiştir.

---

³ John W. Creswell - J. David Creswell, *Araştırma Tasarımı: Nicel, Nitel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, çev. Engin Karadağ (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021), 4.

⁴ Ali Baltacı, “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2019), 368-388.

⁵ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 189-190.

⁶ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016), 230-231.

Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme ya da doküman inceleme gibi çeşitli veri toplama araçları ile elde edilen verilerin analizinde, genellikle içerik analizi tercih edilmekte olup bu verilerin belli bir düzene konması, özetlenmesi ve yorumlanması, analizin işleyen temel süreçleri olarak görülmektedir.⁷ İçerik analizi de kendi içinde meta-analiz, meta-sentez (tematik içerik analizi) ve betimsel içerik analizi olarak üç farklı şekilde gerçekleştirilmektedir.⁸ Bu tanımlamalar doğrultusunda çalışma için elde edilen verilerin analizinde doküman analizi ve betimsel içerik analizi tercih edilmiştir. Doküman analizi, belli bir amaca dönük olarak incelenen dokümanları değerlendirme işlemidir.⁹ Betimsel içerik analizi ise bir konu ile ilgili yapılmış çalışmaların ele alınarak genel eğilimlerinin ve sonuçlarının tanımlayıcı olarak değerlendirilmesini amaçlayan bir analiz türüdür.¹⁰ Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde İmam Hatip Okullarının Türk eğitim sistemi içerisindeki yeri, amaçları ve program yapısına ilişkin gerek kanun maddeleri, yönetmelikler ve kurul kararları gerekse alanyazında tespit edilen çalışmalar incelenip değerlendirilerek ikinci bölümde ele alınan sorunların anlaşılmasına zemin oluşturulmuştur. Yine araştırmanın ikinci bölümü için alanyazında yer alan İmam Hatip Okullarının sorunlarına ilişkin çalışmalar incelenerek bunların işaret ettiği genel eğilimler ile çalışmalarda ulaşılan sonuçlar bağlamında tanımlayıcı değerlendirmeler ve tartışmalar yapılarak kurumsal sorunlar ortaya konmuştur. Ayrıca literatürde yer alan saha çalışmalarındaki öğrenci görüşlerinin incelenerek değerlendirilmesi sonucu, çalışmaya özgü olarak da İmam Hatip Okullarına ilişkin toplumsal iki soruna dikkat çekilmiştir.

1. İmam Hatip Okullarının Türk Eğitim Sistemindeki Yeri, Amaçları ve Program Yapısı

1.1. İmam Hatip Okullarının Türk Eğitim Sistemindeki Yeri

İmam Hatip Okulları, Türkiye Cumhuriyeti kanunlarında yer almış ve bu kanunlara dayalı olarak kurulmuş eğitim kurumlarıdır. İmam Hatip Okullarının Cumhuriyet dönemindeki ilk hukuki dayanağı Tevhid-i Tedrisat Kanunudur. 3 Mart 1924 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde oy birliği ile kabul edilen bu kanununun ilgili maddesi şu şekildedir:

Madde 4. “Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirmek üzere Darulfünûn’da bir İlâhiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidemat-ı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir.”¹¹

İmam Hatip Okullarının ikinci yasal dayanağı ise 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’dur. 14.06.1973 tarihli resmî gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren bu kanunun 32. maddesinde bu okulların Türk eğitim sistemindeki yeri şu şekilde belirlenmiştir:

Madde 32. “İmam Hatip Liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur’an kursu öğreticiliği gibi dinî hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere Millî Eğitim Bakanlığınca açılan, ortaöğretim sistemi

⁷ Şener Büyüköztürk vd., *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi, 2021), 258.

⁸ Muammer Çalık - Mustafa Sözbilir, “Parameters of Content Analysis”, *Education and Science* 39/174 (2014), 33-38.

⁹ Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*, 230.

¹⁰ Çalık - Sözbilir, “Parameters of Content Analysis”.

¹¹ Tevhid-i Tedrisât Kanunu (TTK), *Resmî Gazete* 63 (06 Mart 1340), Kanun No. 430.

içerisinde hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır.”¹²

İlk kuruluş döneminde tahsil süresi 4 sene olarak belirlenen İmam Hatip Mektepleri, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin ardından nitelikli din adamı yetiştirmek amacıyla 29 yerde açılmıştır. Bu okullar, medreseden gelen öğrencilerle dört sınıf birden oluşturularak 1923-1924 eğitim-öğretim yılı başında öğretime başlamış gibi muamele görmüş ve o yılın öğretim yılı sonunda mezun olmayı hak eden dördüncü sınıf öğrencilerine diplomaları verilmiştir.¹³ Daha açılışının üzerinden bir yıl dahi geçmeden öğrenci yetersizliği gerekçesi ile 1924-1925 eğitim-öğretim yılında bu okullardan 5 tanesi kapatılıp yerine 2 yenisi açılarak genel sayı 26'ya düşürülmüştür. 1925-1926 eğitim-öğretim yılında ise 8 İmam Hatip mektebi kapatılıp yerine 2 tane daha açılarak genel sayı bu sefer 20'ye düşürülmüştür. 1926-1927 eğitim-öğretim yılına gelindiğinde ise İstanbul ve Kütahya dışındaki tüm İmam Hatip Mektepleri yine aynı gerekçe ile kapatılmıştır. Son kalan bu iki İmam Hatip mektebi de 1929-1930 eğitim-öğretim yılında yine öğrenci yetersizliği gerekçe gösterilerek resmen kapatılmış, 1931-1932 eğitim-öğretim yılı sonunda verdiği son mezunlarıyla birlikte bu okullarda eğitim-öğretim faaliyetleri yeniden açıldıkları 1951 yılına kadar fiilî olarak sonlandırılmıştır.¹⁴ Kapatıldığı bu tarihten itibaren İmam Hatip Mektepleri 1947 CHP Olağan Kurultayı'na kadar gündeme getirilmemiştir. Öcal, bu mekteplerin kapatılmasına ilişkin olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Mekteplerin kapatılması maksadıyla alınan tedbirler ve yapılan uygulamalar özetle şöyledir:

a) Daha açılışlarının ilk yıllarından itibaren Bakanlık; 'tasarruf tedbirleri' adı altında yalnızca, İmam ve Hatip Mekteplerine verilen maddî yardımı kesmiştir.

b) Mezunlarına devlet, resmî ve maaşlı görev vermemiştir. Çünkü 15.12.1927 tarih ve 846 sayılı Şûray-ı Devlet (Danıştay) kararıyla, din görevliliği devlet memuriyetinden çıkarılmıştır.

c) Din görevliliği bu dönemde bazı kişi veya kesimlerce âdeta adî ve süflî bir meslek olarak değerlendirilmeye başlanmış, görevlilere psikolojik ve sosyal baskılar uygulanmıştır.

d) 1 Kasım 1928 tarihinde gerçekleştirilen harf inkılabı bahane edilerek, öğrencilerin İmam ve Hatip Mekteplerine ilgi göstermedikleri iddia edilmiştir. Oysa harf inkılabı yalnızca son iki (İstanbul ve Kütahya) imam ve Hatip Mekteplerini ilgilendirmektedir. Önceden kapatılan mektepler için böyle bir gerekçe söz konusu değildir. Kaldı ki, harf inkılabı yalnızca İmam ve Hatip Mektebini değil, bütün okulları ilgilendirmekte idi.

e) Birtakım bahanelerle hocalar görevden alınmışlardır.

f) İmam ve Hatip Mekteplerinin kapatılması için ileri sürülen asıl gerekçe - yukarıda da ifade edildiği gibi- 'öğrencisizlik' idi. Peki, bu mektepler için alınıp uygulanan ve maddeler hâlinde sıralanan tedbirler başka okullar için de alınmış ve uygulanmış olsaydı, acaba o okullar öğrenci bulabilirler miydi?

¹² Milli Eğitim Temel Kanunu (METK), *Resmî Gazete* 14574 (24 Haziran 1973), Kanun No. 1739.

¹³ Mustafa Öcal, “İmam Hatip Liselerinde Din Eğitimi”, *Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü - Nurullah Altaş (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 231.

¹⁴ Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, 52.

Oysa alınan bunca tedbire rağmen, en sona kalan iki okuldan biri olan Kütahya İmam ve Hatip Mektebi, o dönemin şartlarına göre her yıl emsali olan orta mektepten çok daha fazla öğrenci bulmuştur. Keza; İstanbul İmam ve Hatip Mektebinin de yeterince öğrenci bulduğu tespit edilmiştir. Buna rağmen söz konusu mektepler öğrencisizlik(!) gerekçesiyle kapatılmışlardır. Neden? Çünkü o dönemin iradesi bu okulların yaşatılarak geliştirilmesini istememiştir...”¹⁵

1940’ların sonlarına gelindiğinde, Türkiye’nin 2. Dünya Savaşı sonrası takip ettiği konjonktür, çok partili hayatın getirdiği rekabet ve vatandaşların -özellikle köylerde yaşayanların- dinî hizmetlerini karşılayacak öncü kimselere ihtiyacın artması gibi siyasî ve sosyolojik gerekçelerle İmam Hatip Mektepleri 1947 CHP Olağan Kurultayı’nda tekrar gündeme gelmiştir. Fakat o günün siyasî otoritesi örgün eğitim sisteminde yer alacak okulların açılmasına izin vermemiştir. Konunun önemi ve birtakım siyasî kaygılar neticesinde okulların yerine öğretim süresi 10 ay olacak ve örgün eğitim sistemi içerisinde yer almayacak şekilde İmam ve Hatip kurslarının açılması kararlaştırılmıştır. Bunu üzerine 1949 yılında toplumun din hizmetlerini yürütecek bireyleri yetiştirmek üzere İmam ve Hatip Kursları açılmıştır.¹⁶

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçim, bu okullar için yeni bir miladın başlangıcı olmuştur. Seçimlerden galibiyetle çıkarak iktidara gelen Demokrat Parti, seçim döneminde ve öncesinde yürüttüğü seçmenin din ve maneviyat alanındaki isteklerinin karşılanması politikasının bir sonucu olarak bu yönde bazı icraatlar yapmıştır. Bunlardan biri de İmam Hatip Okullarının tekrar açılmasıdır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun 4. maddesi dayanak gösterilerek 13.10.1951 tarih ve 601 sayılı Müdürler Komisyonu kararı ile İmam Hatip Okullarının dört yıl öğretim süreli ve ilköğretime dayalı olarak yeniden açılması kararlaştırılmıştır. İkinci kez kuruluşu, mevcut hukukî zeminde karara bağlanan bu okullar, alınan kararın ardından 17 Ekim 1951 tarihinde Adana, Ankara, Isparta, İstanbul, Kayseri, Konya ve Maraş illerinde olmak üzere toplam yedi adet açılmıştır.¹⁷ Bu okullar, birinci kademesinden ilk mezunlarını 1954-1955 eğitim-öğretim yılında vermiştir. Aynı dönemde İmam Hatip Okullarının birinci kademesinden mezun olan öğrencilerin devam edebilmesi için üç yıllık ikinci kademesi açılarak öğretim süresi yedi yıla çıkarılmıştır. İmam Hatip Okullarında, bu okulların kuruluşunda oldukça önemli katkısı bulunan, aynı zamanda bir Osmanlı müderrisi olan Mahmut Celalettin Ökten Hoca’nın büyük emekleri ile oluşturulan müfredat uygulanmış; bu durum İmam Hatip Okullarının orta kısmının kapatılıp müfredatında değişikliğe gidildiği 1971 yılına kadar devam etmiştir. Yine aynı döneme kadar bu okulların sayısı da 72’ye ulaşmıştır.¹⁸

12 Mart 1971 askeri muhtırası, İmam Hatip Okulları için yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur. Alınan kararla bu okulların ilk kademesi kapatılmış, kız öğrencilerin kaydı durdurulmuş; bu okullar, 1974 yılına kadar yalnızca ikinci kademesi ile öğretime devam etmiştir. Bu süreçte İmam Hatip Okulları lehine yeni kazanımlar da elde edilmiştir. Bu kazanımların en önemlisi; 14.06.1973 tarihli resmî gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 32. maddesinde yer aldığı üzere meslekî nitelik taşıyan İmam Hatip Okullarının, diğer meslek okullarıyla birlikte lise statüsüne alınıp yükseköğretime

¹⁵ Öcal, “İmam Hatip Liselerinde Din Eğitimi”, 231-232.

¹⁶ Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, 169-170.

¹⁷ Mustafa Öcal, “Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (1999), 216.

¹⁸ Mustafa Öcal, “Türkiye’nin ve İslam Âleminin İnşasında Uluslararası ve Proje Anadolu İmam Hatip Liselerinin Yeri ve Önemi”, *Geleceğin Işığında İmam Hatip Okulları* (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2017), 13-45.

hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarına dönüştürülmesidir. Böylelikle İmam Hatip Okullarından mezun olan öğrenciler, üniversitelerin sosyal bilimlere ilişkin bölümlerine girebilme imkânına kavuşmuştur. Buna ilaveten 1974 yılında da İmam Hatip Liseleri'nin ilk kademeleri tekrar açılmıştır. 1973 yılında kazanılan üniversitelerin sosyal bilimler bölümlerine girebilme imkânı, 1983 yılında meslekî nitelik taşıyan okullarla ilgili yapılan düzenlemelerle daha da genişletilerek üniversitelerin tüm bölümlerine girilebilecek şekilde revize edilmiştir.¹⁹

İmam Hatip Liseleri'ndeki gelişmelere eklenen bir diğer yenilik ise 1985 yılında İstanbul Beykoz'da ilk Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nin açılması olmuştur. Bu lise, 1990'da Kartal ilçesine nakledilerek Kartal AİHL adını almıştır. 1990'lı yıllarda müstakil müdürlük hâlinde açılan AİHL'nin sayısı 7'ye ulaşırken, aynı yıllarda İHL bünyesinde 100 adet daha AİHL açılmış, bu şekilde 1998-1999 öğretim yılında AİHL sayısı $7+100=107$ olmuştur.²⁰

16.08.1997 tarihinde yürürlüğe giren 4306 sayılı kanun kapsamında yer alan “sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim” kararının 1998-1999 eğitim-öğretim yılı başında uygulamaya konulması sonucu İmam Hatip Liseleri'nin ilk kademeleri yeniden kapatılmıştır. 28 Şubat 1997 tarihinde yaşanan siyasî bazı olaylar sebebiyle adına “28 Şubat süreci” adı verilen döneme girilmiş, bu dönemde alınan tedbirler ve uygulanan yöntemlerle 2000'li yılların başında 67 İHL, Cumhuriyet'in ilk yıllarında İmam Hatip Mekteplerinin kapatılma gerekçesi olarak gösterilen öğrencisizlik(!) sebebiyle kapatılmıştır.²¹

Aynı dönemde YÖK'ün 30 Temmuz 1998 tarihinde aldığı kararla üniversiteye girişte farklı katsayı uygulaması getirilip İmam Hatip Liseleri mezunları için yalnızca bu liselerin yükseköğretimdeki devamı niteliğinde olan İlahiyat Fakülteleri'ne geçişin açık tutulması, İmam Hatip Liseleri için bir yeni sürecin daha başladığını göstermektedir. Buna göre İmam Hatip Lisesi mezunlarının üniversiteye giriş sınavından aldıkları puanları, İlahiyat fakülteleri dışında farklı bir alanı tercih etmeleri hâlinde, 1998-1999 eğitim-öğretim yılından 2003 yılına kadar 0,2 (herhangi bir mesleğe yönelik eğitim veren lise mezunu dışındaki lise mezunları için bu çarpan 0,5) katsayı çarpanı ile çarpılmıştır. Bu durum, 2003'te farklı katsayı uygulamasının daha da katılaşarak yenilenmesi sonrası 0,3 (herhangi bir mesleğe yönelik eğitim veren lise mezunu dışındaki lise mezunları için bu çarpan 0,8) katsayı çarpanı ile çarpılarak İHO mezunu öğrencilerin başka bir lisans bölümü okumalarının imkânı ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.²²

Farklı katsayı uygulaması kararının alınması ile başlayan süreç devam ederken 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimler sonucunda Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) iktidara gelmiştir. İktidar değişimiyle birlikte imam hatip camiasında yaşanan olumsuzlukların bertaraf edilmesi için bazı girişimlerde bulunulmuştur. Ne var ki 2008 yılında gerçekleşen YÖK Başkanı değişikliğine kadar bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. 2008 yılında YÖK Başkanlığında gerçekleşen değişim, İmam Hatip Liseleri için yine yeni bir süreci başlatmış, Ak parti iktidarının da çabaları sonrasında katsayı engeli 2010 yılı için ciddi bir mağduriyet oluşturmayacak şekilde revize edilmiş olup nihayetinde 2012 yılında tamamen uygulamadan

¹⁹ Öcal, *Osmanlı'da Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 210-242; Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, 205-210.

²⁰ Öcal, “Türkiye'nin ve İslam Âleminin İnşasında Uluslararası ve Proje Anadolu İmam Hatip Liselerinin Yeri ve Önemi”, 2/14.

²¹ Öcal, “Türkiye'nin ve İslam Âleminin İnşasında Uluslararası ve Proje Anadolu İmam Hatip Liselerinin Yeri ve Önemi”, 2/14.

²² M. Kadir Doğan - Tolga Yuret, “Üniversitelere Yerleşmede Farklı Katsayı Uygulamasının Etkileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 70/1 (2015), 200; MEB, *İlköğretimden Ortaöğretime Ortaöğretimden Yükseköğretime Geçiş Analizi* (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2012), 24.

kaldırılmıştır. 2012 yılından bugüne kadar İmam Hatip Lisesi mezunları herhangi bir engelleme olmaksızın bugün adı YKS olan üniversite sınavında yeterli puanı almaları dâhilinde üniversitelerin tüm bölümlerine yerleşebilmektedirler.²³

30.03.2012 tarihinde yürürlüğe giren “İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” un 9. maddesi ile İmam Hatip Liseleri’nin orta kısımları 5. Sınıftan başlayıp 8. Sınıfa kadar devam eden bir nitelikte 4 yıllık eğitim süresi ile yeniden açılmıştır.²⁴ Diğer taraftan bu okullarla ilgili yaşanan bir diğer değişiklik de 2016-2017 eğitim-öğretim yılından itibaren gerçekleşmiştir. Bu değişiklik ile İmam Hatip Liselerine yeni bir format getirilmiş ve 34 imam hatip lisesi proje lisesine dönüştürülerek bu liselerde fen ve sosyal bilimler projesi uygulanmaya başlamıştır. Sürecin devamında ise hafızlık, dil, güzel sanatlar, mûsikî ve spor gibi çeşitli alanlarda da proje uygulayan imam hatip liseleri açılmış olup hâlihazırda bu liseler gerek akademik gerekse sanatsal olarak kendi proje türlerinde eğitim ve öğretime devam etmektedirler.²⁵ İmam Hatip Okullarının günümüzdeki niceliksel durumunun tespiti açısından MEB’in 2021-2022 verilerine bakıldığında 2720’si bağımsız müdürlük hâlinde, 731’i de lise bünyesinde olmak üzere toplam 3451 İmam Hatip Ortaokulu²⁶ ve 1694 Anadolu İmam Hatip Lisesi²⁷ var olduğu görülmektedir. İmam Hatip Okullarının sayıca artışının mevcut iktidara bağlı olarak hâlen devam ettiği de söylenebilmektedir.

1.2. İmam Hatip Okullarının Kurulma Amaçları

Tevhid-i Tedrisat Kanunu incelendiğinde bu okullarla nitelikli din adamı yetiştirmenin amaç edinildiği görülmektedir.²⁸ Yeniden kuruldukları 1951 yılında da benzer bir amacın olduğu aşikârdır. İmam Hatip Okullarının gerek yeniden kuruluşunda gerekse eğitim-öğretim faaliyetlerinde emeği bulunan bazı şahısların İHO’ların kuruluş amacına ilişkin söyledikleri, yukarıda zikredilen amacı destekler niteliktedir. Şöyle ki; İmam Hatip Okullarının ikinci defa kuruluş aşamasında aktif rol üstlenen Mahmut Celâlettin Ökten (Celâl Hoca), bu okulların amacını “modern ilimlerde mücehhez, asrın ihtiyaçlarını müdrik, şarkı ve garbı iyi bilen, tavizsiz fakat müsamahakâr, münevver(aydın) din adamı yetiştirmek”²⁹ olarak ifade etmiştir. Yine dönemin eğitim bakanı Tevfik İleri, İmam Hatip Okullarının kuruluş amacını “münevver din adamı yetiştirmek”³⁰ şeklinde dile getirmiştir. Dolayısıyla halka dinî anlamda öncü olacak, mazi ile ânı harmanlayarak bugüne hitap edebilecek entelektüel din görevlilerinin yetiştirilmesinin, kuruluş dönemi banileri tarafından bu okullara yüklenen temel misyon olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 1973 yılında yürürlüğe giren Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 32. maddesinde yer alan “İmam Hatip Liseleri, ... ortaöğretim sistemi içerisinde hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır” ibaresi ile bu okullara ilişkin amacın devlet tarafından genişletildiği görülmektedir. Öte yandan İmam Hatip Okullarının meslekî bir okul statüsünde olması, zaman içerisinde halk tarafından önemli ölçüde rağbet görmesi ve bu okullarda öğrenim gören öğrenci sayısının meslekî anlamda ihtiyaç

²³ İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (İEBKBDYDK), *Resmî Gazete* 28261 (30 Mart 2012), Kanun No. 6287, md. 14.

²⁴ İEBKBDYDK.

²⁵ “Millî Eğitim Bakanlığı”, *Din Öğretimi Genel Müdürlüğü* (Erişim 29 Haziran 2023).

²⁶ *Millî Eğitim İstatistikleri 2021-2022* (MEB, 2022), 75.

²⁷ *MEB İstatistikleri*, 58.

²⁸ TTK, md. 4.

²⁹ İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiyesi’nde Bir Mesele Olarak İslam* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010), 218.

³⁰ H. Yusuf Acuner, “İmam Hatip Okullarında Din Eğitimi ve Sorunları”, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*, ed. Mustafa Köylü (İstanbul: DEM Yayınları, 2018), 131-167.

duyulandan çok fazla olması gibi hususlar İmam Hatip Okullarının statüsüne ilişkin tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır.

1.3. İmam Hatip Okullarının Program Yapısı

Günümüze kadar geçen süreçte, İmam Hatip Okullarının orta kısımlarının kapatılması ve tekrar açılması, 1985'te Anadolu İmam Hatip Lisesi programının bir ilk olarak uygulanması, İHL öğretim süresinin değiştirilmesi, liselerin Anadolu formatına dönüştürülmesiyle İHL'lerde Anadolu programının uygulanması ve nihayetinde proje okul uygulamasına olanak sunması bakımından seçmeli ders sayısının artırılması gibi revizyon çalışmaları ile bu okulların öğretim programlarında çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Bu konuda detaylı bilgiye ulaşmak için Talim Terbiye Kurulu kararları ve konuya ilişkin literatürde yapılan araştırmalar incelenebilir.³¹ Çalışmamızda mevcut programa öncülük etmesi bakımından İmam Hatiplerin ikinci kuruluşunda uygulanan ilk program ile İmam Hatip Okullarının kurumsal ve toplumsal sorunları bölümünde yer alan öğretim programı meselesinin anlaşılmasına zemin oluşturması açısından mevcut program üzerinde durulacaktır.

17 Ekim 1951 tarihinde yeniden açılan İmam Hatip Okullarının açılma sürecinde müfredat programının hazırlanması gündeme gelmiş ve gerekli çalışmalar başlatılmıştır. Nihai olarak da Celalettin Ökten Hoca'nın büyük emekleri ile oluşturulan müfredat ile bu okullarda eğitim ve öğretim başlamıştır. Bu müfredat incelendiğinde;

Orta kısımlarında toplam okutulan 27 farklı dersin bulunduğu, bunların 16'sının kültür dersleri ("Türkçe, Yazı (El Yazısı), Psikoloji ve Din Psikolojisi, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Kanun Bilgisi, Matematik, Fizik, Kimya, Tabiat Bilgisi, Sağlık Bilgisi, Yabancı Dil(İng., Alm., Fr.) Beden Eğitimi, Resim-İş ve Müzik"), 11'inin ise meslek dersleri ("Kur'an-ı Kerim, Arapça, Akaid, Din Dersi, Siyer ve İslâm Ahlâkı, Tefsir ve Usûlü, Hadis ve Usûlü, Fıkıh ve Usûlü, Kelâm, Türk-İslâm Sanatları Tarihi ve Hitabet") olduğu görülmüştür.³² Haftalık 32 saat olan programın; birinci sınıfta 13 saatinin meslek derslerine, 19 saatinin ise kültür derslerine; ikinci sınıfta 12 saatinin meslek derslerine, 20 saatinin kültür derslerine; üçüncü sınıfta 14 saatinin meslek derslerine, 18 saatinin kültür derslerine; dördüncü sınıfta ise 17 saatin meslek derslerine, 15 saatin de kültür derslerine ayrıldığı tespit edilmiştir.³³ Bu verilere göre toplam 128 saat tutan haftalık ders saatinin 56 saatini (%43,75) meslek dersleri, 72 saatini (%56,25) ise kültür dersleri oluşturmuştur. Yüzdeler dilimlere bakıldığında kültür dersleri, meslek derslerine nazaran daha ön planda durmaktadır.

İmam Hatip Okullarının lise kısımları ise 1954 yılında açılmıştır. Çalışmada daha çok lise incelediğinde ise toplam okutulan 26 farklı dersin bulunduğu, bunların 16'sının kültür dersleri ("Edebiyat, Kompozisyon, Felsefe Grubu Dersleri, Psikoloji, Din Psikolojisi, Tarih, Coğrafya, Matematik, Astronomi, Fizik, Kimya, Biyoloji, Sağlık Bilgisi, Yabancı Dil (İng., Alm., Fr.), Beden Eğitimi ve Millî Savunma (Güvenlik)"), 10'unun ise meslek dersleri

---

³¹ "Geçmişten Günümüze Kurul Kararları ve Fihristleri", *Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı* (30 Temmuz 2023); Aşlamacı, *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam-Hatip Okulları*; Fatih Çınar, "1924'ten 2000'e Kadar Uygulanmış Olan İmam Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması", *Millî Eğitim Dergisi* 43/197 (2013), 180-208; Ahmet Doğan, *1997 Yılından Sonraki Dönemde İmam Hatip Liselerindeki Gelişmeler (Adana Örneği)* (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

³² Mustafa Öcal, "Dünden Bugüne İmam Hatip Liseleri (1913-2013)", *100. Yılında İmam Hatip Liseleri Sempozyumu*, ed. Recep Kaymakcan vd. (İstanbul: DEM Yayınları, 2015), 78-79.

³³ Çınar, "1924'ten 2000'e Kadar Uygulanmış Olan İmam Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması", 188; Öcal, "Dünden Bugüne İmam Hatip Liseleri (1913-2013)", 79.

(“Kur’an-ı Kerim, Arapça, Farsça, Tefsir ve Tefsir Usûlü, Hadis, Fıkıh ve Fıkıh Usûlü, Kelâm, İslâm Tarihi, Dinler Tarihi ve Türk-İslâm Sanatları Tarihi”) olduğu görülmüştür.³⁴ Lise kısmında haftalık ders saati, her sınıf düzeyi için 32 saat olacak şekilde planlanmış olup birinci sınıfta haftalık toplam ders saatinin 12 saati meslek derslerine, 20 saati kültür derslerine; ikinci sınıfta 14 saati meslek derslerine, 18 saati kültür derslerine; üçüncü sınıfta ise 14 saati meslek derslerine, 18 saati kültür derslerine ayrılmıştır.³⁵ Bu verilere göre lise kısmında toplam 96 saat tutan haftalık ders saatinin 40 saatini (%41,7) meslek dersleri, 56 saatini (%58,3) ise kültür dersleri oluşturmuştur. Derslerin yüzdelik dağılımlarına bakıldığında lise kısmında da kültür derslerinin, meslek derslerinden daha yoğun olduğu anlaşılmaktadır. Oluşturulan bu müfredattan hareketle İmam Hatip Okullarının, kuruluş amaçlarına uygun bir şekilde modern ilimleri haiz, çağın gerekliliklerini idrak eden, hem modern ilimleri hem de İslâmî ilimleri bilen aydın din adamı yetiştirme konusunda tutarlı bir öğretim programına sahip olduğu söylenebilir.

Çeşitli zaman dilimlerinde dönemin ihtiyaçlarına ya da mevcut iktidarın İmam Hatip Okulları’na yaklaşım tarzına göre İHO müfredat ve ders çizelgelerinde değişiklik yapılmış olup müfredat ve ders çizelgeleri yenilenmiştir. İmam Hatip Okullarının yürürlükte olan müfredatına bakıldığında;

4 yıllık ortaokul eğitiminde programın, tüm şubelerde haftalık 36 saat ders olacak şekilde toplamda 144 saat olarak düzenlenmiş olduğu görülmektedir. Programın 139 saatini zorunlu dersler (Türkçe, Matematik, Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Yabancı Dil, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, Görsel Sanatlar, Müzik, Beden Eğitimi ve Spor, Teknoloji ve Tasarım, Bilişim Teknolojileri ve Yazılım, Rehberlik ve Kariyer Planlama, Kur’an-ı Kerim, Arapça, Peygamberimizin Hayatı, Temel Dini Bilgiler), 5 saatini ise seçmeli dersler oluşturmaktadır. Programda, öğrenciyi İHL’ye hazırlayıcı olan ve meslekî nitelik taşıyan Kur’an-ı Kerim, Arapça, Peygamberimizin Hayatı dersleri tüm şubelerde haftalık 2’şer saat yer tutarken yine aynı nitelikte olan Temel Dini Bilgiler dersine 6 ve 7. Sınıflarda 1’er saat olacak şekilde yer verilmiştir. Programda yer alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ise tüm ortaokullarda zorunlu olarak okutulduğu için bir kültür dersi olarak programda yer almaktadır. Dolayısıyla 144 saatlik programda meslekî nitelik taşıyan derslerin %18,05, kültür derslerinin %78,47, seçmeli derslerin ise %3,4 yer tuttuğu görülmektedir.³⁶

4 yıllık lise eğitiminde ise programın, tüm şubelerde, haftalık 40 saat ders olacak şekilde toplamda 160 saat olarak düzenlendiği görülmektedir. Buna göre programda; meslek dersleri (“Kur’an-ı Kerim, Meslekî Arapça, Temel Dinî Bilgiler, Siyer, Fıkıh, Tefsir, Dinler Tarihi, Hadis, Akaid, Kelam, Hitabet ve Meslekî Uygulama, İslam Kültür ve Medeniyeti, Osmanlı Türkçesi”), haftada 41 saat yer tutarken kültür dersleri (“Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Coğrafya, Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji, Felsefe, Yabancı Dil, Beden Eğitimi ve Spor/Görsel Sanatlar/Müzik, Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü, Arapça”), haftada 84 saat yer tutmaktadır. Ek olarak -özellikle proje okul uygulamasına imkân verecek şekilde 2016 müfredat değişikliği oluşturulan- seçmeli dersler de haftada 34 saat olarak programda yer almıştır. Yine Rehberlik ve Yönlendirme Dersi de 9. sınıflarda 1 saat olacak şekilde programa yerleştirilerek İmam Hatip Lisesi müfredatı haftalık toplamda 160 saat olarak

³⁴ Öcal, “Dünden Bugüne İmam Hatip Liseleri (1913-2013)”, 79-80.

³⁵ Öcal, “Dünden Bugüne İmam Hatip Liseleri (1913-2013)”, 79-80.

³⁶ “İmam Hatip Ortaokulu Haftalık Ders Çizelgesi’nde Değişiklik Yapılması” (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 23 Aralık 2021), 1.

(40+40+40+40) son şeklini almıştır.³⁷ Buna göre meslek dersleri, kültür dersleri ve seçmeli dersler yüzdeleri dağılımına bakıldığında toplam ders yüzdesinin %25,62'sini meslek dersleri (41), %52,5'ini ortak kültür dersleri (84), %21,25'ini seçmeli dersler (34) ve geri kalan %0,62'lik kısmını ise rehberlik çalışmaları (1) oluşturmaktadır. 2016 öncesi yürürlükte olan programlara kıyasla 2016 sonrası uygulanan programlarda ve yürürlükte olması hasebiyle son programda meslek derslerinde önemli düşüş olduğu, buna karşın seçmeli derslerde önemli bir artış olduğu görülmektedir. Bu dersler, A ve B gruplarına ayrılmıştır. A grubunda yer alan seçmeli dersler, “Temel İslam Bilimleri”, “Türk İslam Sanatları”, “Dil ve Anlatım”, “Matematik ve Fen Bilimleri”, “Sosyal Bilimler”, “Yabancı Diller ve Edebiyatı”, “Spor ve Sosyal Etkinlik”, “Güzel Sanatlar” ve “Bilişim” şeklinde gruplandırılırken B grubunda yer alan dersler “Spor”, “Musiki”, “Geleneksel ve Çağdaş Görsel Sanatlar” olarak sınıflandırılmıştır. Buradaki önemli bir ayrıntı ise şudur: A grubunda yer alan seçmeli dersleri, Anadolu İmam Hatip Liseleri, fen ve sosyal bilimler ve yabancı dil programı uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri ile sanat ve spor programı uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri seçebilirken B grubundaki seçmeli dersleri, yalnızca sanat ve spor programı uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri'nin seçmesi kısıtlaması getirilmiştir.³⁸ Bunun sebebi bazı AİHL'lerin 01.09.2016 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan karar gereği proje uygulayıcı liselere dönüştürülmesidir.

Yukarıda verilen her iki müfredat, meslek dersleri ve kültür dersleri yüzdeleri temelinde değerlendirildiğinde, meslek derslerine verilen yüzdeleri dilimin önemli ölçüde aşağıya çekildiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar Anadolu İmam Hatip Liselerinde seçmeli derslerle bu yüzdeler ilk müfredata yakın bir programın oluşmasına imkân verse de derslerin seçmeli olması ve öğrencilerin YKS alan tercihlerine (sayısal, sözel ve eşit ağırlık) göre ders seçiminde bulunulması, AİHL'de öğrenim gören öğrencinin meslek dersleri dışında ders seçimine imkân tanımaktadır. Bu durum ise İmam Hatip Okullarının önemli bir amacı olan “... münevver (aydın) din adamı yetiştirme”nin ne kadar gerçekleşeceğine ilişkin soruları akla getirmektedir.

2. İmam Hatip Okullarının Kurumsal ve Toplumsal Sorunları

Kuruluşundan günümüze İmam Hatip Okullarının siyasî tartışmaların odak noktasında olması, hangi amaca hizmet etmesi gerektiği, müfredatları, toplumun beklentileri, öğrencilerine yönelik ötekileştirme ve özellikle son 20 yılda gerçekleşen öğrenci ve okul sayısındaki niceliksel artış gibi meseleler, bu okullara ilişkin bazı sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İmam Hatip Okullarının bu sorunlarını, mevcut durumlarına ilişkin literatürde yer alan çalışmalardan hareketle kurumsal sorunlar ve toplumsal sorunlar olarak sınıflandırmak mümkündür.

2.1. Kurumsal Sorunlar

2.1.1. Misyon ve Vizyon Sorunu

Misyon, bir kurumun varoluş nedeni ve kuruluş amacı olarak tanımlanabilmektedir. Vizyon ise bir kurumun geleceğe dair hedefleri olarak ifade edilebilmektedir.³⁹ Dolayısıyla bir

³⁷ “Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi” (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 05 Ağustos 2022), 1-3.

³⁸ Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (MEBTD), 2722 (2017).

³⁹ Şükrü Muslu, “Örgütlerde Misyon ve Vizyon Kavramlarının Önemi”, *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 3/5 (2014), 152,164.

kurumun değerlerini, varlık sebebini ve kuruluş amacını açıklayan ifadeler, o kurumun misyon belgesi niteliği taşımaktadır. Yine bir kurumun geleceğe ilişkin ulaşılması arzu edilen hedeflerini ortaya koyan ifadeler ise o kurumun vizyon belgesi niteliğindedir. Bu bağlamda İmam Hatip Okullarının 1951 yılında yeniden açılmasında üstlendiği aktif rolün yanı sıra okul programının işleyişinde önemli gayretleri olan ve ismi âdetâ İmam Hatip Okullarıyla özdeşleşen Mahmut Celâlettin Ökten ile İHO'ların yeniden kuruluşunda önemli bir katkısı bulunan dönemin Millî Eğitim Bakanı Tefvik İleri'nin bu okullara ilişkin misyon tanımlamalarının, önemine binaen tekrar zikredilmesi yerinde olacaktır. Ökten, bu okulların amacını “Modern ilimlerle mücehhez, asrın ihtiyaçlarını müdrük, şarkı ve garbı iyi bilen tavizsiz fakat müsamahakâr, münevver din adamı yetiştirmek”⁴⁰ olarak ifade etmektedir. Bakan İleri ise bu okulların misyonuna ilişkin “...Türk milletine hitap edecek nitelikli ve yetkin imam hatipler yetiştirmek”⁴¹ ifadesini kullanarak aynı amacı vurgulamaktadır. Yine İmam Hatip Okullarının bağlı olduğu Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ise “Öğrencilerimizin zihninde, insana, düşünceye, özgürlüğe, ahlâka, kültürel mirasa saygıya dayanan bir din anlayışının yayılmasına katkıda bulunmak.”⁴² şeklinde bir misyon tanımlaması yapmaktadır. Diğer taraftan İmam Hatip Okullarının birer paydaşı olarak yönetici, öğretmen, öğrenci ve velilerin misyon algılarının ne olduğu da ayrıca önem arz etmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere, İmam Hatip Okullarının üstlendiği misyon, Türk siyasi tarihinde tartışma konusu olmuş; gerek laik kesim gerekse bazı muhafazakârlar bu okullara mesafeli yaklaşmışlardır. Laik kesim, kuruluşları kanunî olmasına rağmen bu okulları laikliğe aykırı görerek olumsuz propaganda yaparken bir kısım muhafazakârlar –biraz da cumhuriyetin kuruluş devrindeki dine ve din eğitime karşı izlenen olumsuz politikaların etkisinden olsa gerek- devlet kontrolünde din eğitime mesafeli yaklaşmış, kimi muhafazakârlar ise bu okulları, ülkenin ihtiyaç duyduğu nitelikli insanı yetiştirecek yegâne kurumlar olarak görüp okulların laik eğitim sisteminin bir parçası olduğu gerçeğinden uzak hareket etmiştir. Bu tür yaklaşım tarzı, İmam Hatip Okulları'na yönelik gerçekçi politikaların belirlenmesinin önünde engel teşkil etmektedir.⁴³ Dolayısıyla bu okullar, zikredilen bakış açısı farklılıklarının neden olduğu ideolojik çekişmeler altında yukarıda belirlenen misyonu ve vizyonu yerine getirme, bunun için kendini geliştirme ve kendini gerçekleştirme sorunu yaşamaktadır.

2.1.2. Nitelik Sorunu

Eğitim uygulamalarında kalite, eğitim sistemini oluşturan girdi, süreç ve çıktı göstergeleriyle ele alınabilmektedir.⁴⁴ Eğitimin birçok girdisi olmakla birlikte insan kaynağı açısından yönetici, öğretmen ve öğrenci özellikleri, kurum paydaşları açısından ise veli, temel girdilerdir.⁴⁵ Çıktı ise temelde topluma katkı sağlaması beklenen eğitim görmüş bireyler yani öğrencilerdir.⁴⁶ Burada öğrenciden kasıt, öğrenci davranışlarında gözlenen değişim, tutum ve öğrenci tarafından edinilen değerler, öğrencinin akademik başarısı ve yeterlilikleridir. Bu

⁴⁰ Kara, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Bir Mesele Olarak İslam*, 218.

⁴¹ Mehmet Tarhan, *Religious Education In Turkey: A Socia Historical Study of The Imam Hatip Schools* (Philadelphia, USA: Temple University, Ph.D., 1996), 77.

⁴² Nazif Yılmaz, “Takdim”, *Almanak* 4/9 (2020), 3.

⁴³ Acuner, “İmam Hatip Okullarında Din Eğitimi ve Sorunları”, 148.

⁴⁴ Servet Özdemir, “Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi”, *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2001), 260-263.

⁴⁵ Süleyman Göksoy, “Eğitimde Etkililiğin Artırılabilmesi İçin Sistem Modelinin Okul ve Öğrenme Ortamına Uyarlanabilirliği”, *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi* 3/3 (2018), 8.

⁴⁶ Göksoy, “Eğitimde Etkililiğin Artırılabilmesi İçin Sistem Modelinin Okul ve Öğrenme Ortamına Uyarlanabilirliği”, 10.

bağlamda verimlilik ya da nitelik, zikredilen girdiler ile çıktı arasındaki ilişkinin paralelliğine bağlı olmaktadır.⁴⁷ Eğitim politikalarındaki değişim ve gelişim, yatırım, planlamalar ve teknoloji kullanımı kalitenin kısmi bir göstergesi olup mevcut durum göz önüne alındığında eğitim çıktılarının gelişimi yakalayıp ona ayak uydurmada ne kadar yeterli olacağı da bir soru işareti olarak zihinlerde yer etmektedir. Bu bağlamda İmam Hatip Okulları'nda girdi ve çıktılarının paralelliğinin ya da zıtlığının neler olduğunun ortaya konması önem arz etmektedir. Dolayısıyla nitelik sorununu; “Yönetici Niteliği”, “Öğretmen Niteliği”, “Öğrenci Niteliği” ve “Veli Niteliği” başlıkları altında ele almak gerekmektedir.

2.1.2.1. Yönetici Niteliği Sorunu

Okul yöneticiliği ya da idareciliği, eğitimin niteliğini belirleyen unsurlardan biridir. Okul idareciliği, profesyonel bir şekilde yapılan bir iş olmayıp yine unvanı öğretmen olan Millî Eğitim personeli tarafından yerine getirilmektedir.⁴⁸ Dolayısıyla okullarda görev yapan her yönetici aynı zamanda öğretmendir, eğitimcidir. Bu yönüyle okul idarecilerinin gerek etkili iletişim gerekse hoşgörü ve müsamaha gibi öğretmen özelliklerine sahip olması beklenmektedir. Burada bir okul idarecisinin yönetim kabiliyeti ve yetkinliği, okula aidiyeti ayrıca önem taşımaktadır. Bunların eksikliği ise yöneticiler açısından nitelik sorunu olarak değerlendirilebilmektedir.

İmam Hatip Okullarında öğrenci sorun ve beklentileri ile çeşitli okul paydaşlarına ilişkin yapılan saha araştırmaları incelendiğinde okul idarecilerinin baskıcı ve sert bir yönetim gerçekleştirdikleri,⁴⁹ yönetici-öğrenci veya yönetici-öğretmen sorunlarına yönelik ilgisiz kaldıkları⁵⁰ ya da adaletli davranmadıkları⁵¹ ve bazı öğretmenlere göre rol model olmada yeterli görülmedikleri,⁵² bu araştırmalarda yer alan yönetici sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür sorunlar, idarecinin yönetim kabiliyet ve yetkinliğiyle alakalı sorunlar olup yönetici-öğrenci ve yönetici-öğretmen iletişimlerinde kopukluğa sebep olarak yönetici niteliği açısından İHO'larda eğitimin kalitesini olumsuz etkileyebilmektedir.

2.1.2.2. Öğretmen Niteliği Sorunu

Eğitimin kalitesini belirleyen unsurlardan biri de öğretmen nitelikleridir. Bu sebeple eğitimin kalitesi, öğretmenin kalitesiyle doğru orantılıdır. ir eğitim kurumu olarak İmam Hatip Okulları için de öğretmen kalitesi önem arz etmektedir. Özellikle imam hatip liselerinin aynı zamanda bir meslek lisesi olması, bu okullarda görev yapan meslek dersleri öğretmenlerinin kalitesini akla getirmektedir. Kalite her ne kadar göreceli bir kavram olsa da belli nitelikler

⁴⁷ Acuner, “İmam Hatip Okullarında Din Eğitimi ve Sorunları”, 151.

⁴⁸ Servet Özdemir (ed.), *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi* (Ankara: Pegem Akademi, 2012), 34.

⁴⁹ İsa Altundaş, *Amasya Örneğinde İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları* (Amasya: Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 58; Şahin Çalışkanoğlu, *İmam hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Çorum Örneği)* (Sosyal Bilimler Enstitüsü: Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 61; Timav, “İmam Hatip Liseleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri” *Çalıştay Sonuç Raporu* (Konya: TİMAV (Türkiye İmam Hatipliler Vakfı), 2015), 8.

⁵⁰ Esra Sali, *İmam Hatip Liselerindeki Kız Öğrencilerin Sorunları ve Beklentileri (İstanbul-Güngören Örneği)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 186; Çalışkanoğlu, *İmam hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Çorum Örneği)*, 61; Gülüşan Göcen - Zeynep Kaya, “İmam-Hatip Liselerinde Çalışan Öğretmen ve Yöneticilerin Okul İklim Algısı ve Bu Algıya Etki Eden Faktörler (İstanbul Örneği)”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2014), 93.

⁵¹ Yusuf Batar, “İmam Hatip Lisesinde Çalışan Rehber Öğretmenlerin Öğrencilerin Beklenti ve Sorunlarına İlişkin Tespitleri”, *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10/2 (2019), 398.

⁵² Göcen - Kaya, “İmam-Hatip Liselerinde Çalışan Öğretmen ve Yöneticilerin Okul İklim Algısı ve Bu Algıya Etki Eden Faktörler (İstanbul Örneği)”, 93.

kalitenin belirlenmesinde ayırt edicidir. İmam Hatip Okullarında özellikle meslek dersleri öğretmenleri din eğitimi vermektedir. Din eğitiminde de öğrenciye etki etmek, onun gönlüne dokunmak için rol model olmak gerekmektedir ve öğrenciye rol-model olmaları, imam hatip öğretmenlerinden beklenen bir özelliktir. Bu açıdan özellikle meslek dersi öğretmenlerinin uygulama noktasında daha duyarlı olmaları gerekmektedir. Öğrencilerine namazı anlatan bir meslek dersleri öğretmenin, öğrenciler tarafından namaz kılarken hiç görülmemesi, hâl ve hareketlerinin anlattığı değerlere tezat oluşturması din eğitiminde önemli bir sorundur.

Meslek dersleri öğretmenlerinin Kur'an-ı Kerim ve Arapça gibi bazı meslek derslerini vermedeki isteksizliği ya da yetersizliği⁵³ öğretmen niteliği açısından karşımıza çıkan bir başka önemli sorundur. Bazı okullarda yeterli sayıda meslek dersleri öğretmenin bulunmadığı ve bu ihtiyacın ücretli öğretmenler aracılığıyla karşılanmaya çalışıldığı bilinmektedir.⁵⁴ Ücretli öğretmenlerin başta kadrolu ya da sözleşmeli öğretmenlerin sahip olduğu maddî imkânlar olmak üzere özlük hakları, okul içi statü vb. öğretmeni motive eden temel imkânlardan yoksun olmaları düşük motivasyonla öğretmenlik mesleğini icra etmelerine sebep olmaktadır.⁵⁵ Bu da yine çözüm bekleyen bir başka öğretmen niteliği sorunudur. Bir diğer öğretmen sorunu da meslek dersleri öğretmenlerinin son yıllarda ağırlıklı olarak kadın olmalarına ilişkindir. Kadın öğretmenlerin erkek öğrencilere özellikle meslekî tatbikat açısından rol model olmakta sıkıntı yaşadıkları ve derslere devamları konusunda çeşitli problemlerle karşılaştıkları ifade edilmiştir.⁵⁶

Ayrıca yapılan saha araştırmaları incelendiğinde bazı meslek dersleri öğretmenlerinin, öğrenciler üzerinde etkili olmada, öğrencilerle iyi iletişim kurmada, kendilerini ve girdikleri dersleri sevdirmede sıkıntılar olduğu, bazı öğretmenlerin özverili çalışma konusunda yetersiz kaldığı, yapılan işlerin önemine inanmadıkları veya angarya gördükleri, sınıf yönetiminde ve teknoloji kullanımında problem yaşadıkları ve İmam Hatipli Ruh'uyla⁵⁷ bağdaşmayan yaşantılara sahip oldukları da belirtilen hususlar arasında yer almaktadır.⁵⁸ Tüm bu sorunlar

⁵³ İbrahim Aşlamacı, "İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitiminin Niteliği İle İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma", *Turkish Studies* 12/10 (2017), 60; Tuncay Karateke, "İmam-Hatip Liselerinde İdarecilerin Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Nitel Bir Çalışma", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2015), 154-155; Timav, "İmam Hatip Liseleri Sorunları ve Çözüm Önerileri" Çalıştay Sonuç Raporu, 7; Mehmet Korkmaz, "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/1 (2013), 27.

⁵⁴ Türk Eğitim-Sen, *Türkiye'de Din Eğitimi Çalıştayı: Komisyon Raporları* (Ankara: Türk Eğitim-Sen, 2015), 51; Karateke, "İmam-Hatip Liselerinde İdarecilerin Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Nitel Bir Çalışma", 155; Aşlamacı, "İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitiminin Niteliği İle İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma", 61.

⁵⁵ Selda Polat, "Ücretli Öğretmenlik İstihdamının Yarattığı Sorunlar Üzerine Nitel Bir Araştırma", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2013), 67-88.

⁵⁶ Karateke, "İmam-Hatip Liselerinde İdarecilerin Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Nitel Bir Çalışma", 155; Aşlamacı, "İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitiminin Niteliği İle İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma", 62.

⁵⁷ Mehmet Koyuncu, *Anadolu İmam Hatip Liselerinde Örtük Programın Tespiti (Konya İli Örneği)* (Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 155.

⁵⁸ Mustafa Sarı, "İmam-Hatip Liselerini Tercih Eden Öğrenci ve Velilerin Beklentileri ve Bu Beklentilerin Karşılanma Düzeyi", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/19 (2021), 98-120; Ömer Alper Karasubaşı, *Öğrenci ve Mezunlarının Perspektifinden İmam Hatip Liselerinin Değerlendirilmesi* (Tokat: Tokat Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Altundaş, *Amasya Örneğinde İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları*; Ali Baltacı, "Okul Yöneticilerine Göre İmam-Hatip Liselerinde Karşılaşılan Sorunlar", *Bilimname* 11/4 (2019), 375-406; Batar, "İmam Hatip Lisesinde Çalışan Rehber Öğretmenlerin Öğrencilerin Beklenti ve Sorunlarına İlişkin Tespitleri"; Çalışkanoğlu, *İmam hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Çorum Örneği)*; Aşlamacı, "İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitiminin Niteliği İle İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma"; Karateke, "İmam-Hatip Liselerinde İdarecilerin Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Nitel Bir Çalışma".

sebebiyle İHL meslek dersleri öğretmeni yetiştirme, öncelikli çözüm bekleyen önemli bir sorun -hatta eğitimin kalitesinin, öğretmenin kalitesini aşamayacağı gerçeğinden yola çıkarak en önemli mesele olduğu da söylenebilir- olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2.3.Öğrenci Niteliği Sorunu

Eğitimin niteliğini belirleyen önemli unsurlardan bir diğeri ise öğrenci özellikleridir. Okul türüne göre öğrencinin okula aidiyeti ve uyumu, ahlâkî özellikleri, akademik yeterliliği ve meslekî yetkinliği öğrenci niteliği açısından temel unsurlar olarak sıralanabilir. Bu bağlamda özellikle son yıllarda İmam Hatip Okulları'nda öğrenim gören öğrenci profiline bakıldığında - öğrencilerin kendileri de dâhil olmak üzere çeşitli okul içi paydaşların gözünden- aile faktörü gibi sebeplerle kendi isteği dışında okula kayıt yaptırmış azımsanmayacak bir öğrenci varlığından söz edilebilir.⁵⁹ Öğrencinin, öğrenim gördüğü okulda kendi isteği ile bulunmasının, öğrenim gördüğü okul türüne ait olma, bu okulun gerekliliklerini yerine getirme ve öngördüğü yeterliliklere sahip olma gibi konularda öğrenciyi motive eden önemli bir unsur olduğu dikkate alındığında mezkûr durum, bir öğrenci niteliği sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine öğrencilerin çoğu İmam Hatip Liseleri'nin devamı niteliğindeki İlahiyat fakülteleri dışındaki alanlarda okumak istemektedirler⁶⁰ ve öğrenciler, okul içi diğer paydaşlar tarafından da yükseköğretime ilişkin bu yönde yönlendirilmektedirler.⁶¹ Bu bakımdan meslek derslerinin müfredatta %40 gibi bir orana⁶² karşılık gelmesi ve YKS'de karşılığının bulunmaması gibi sebeplerle öğrencilerin önemli bir kısmı, bu dersleri bir yük olarak görmektedirler.⁶³ Bunun da öğrencileri, okula aidiyet ve meslekî yetkinlik kazanma uğraşı anlamında olumsuz etkilediği söylenebilir.

28 Şubat süreci ile birlikte İHL mezunlarına uygulanan katsayı engeli sebebiyle bu okullara kaydolun öğrenci profilinde hem sayısal olarak hem de akademik başarı yönüyle önemli bir düşüş olduğu görülmektedir. Bu konuda 2000-2012 yılları arasında İHL öğrenci sayılarına ve yükseköğretime geçiş sınavında İHL başarısına ilgili istatistiklerden erişilebilmektedir.⁶⁴ 2012 yılında meslekî eğitim veren tüm liseler için üniversiteye geçişte katsayı engelini kaldırılmasının ardından İHL'nin öğrenci sayısında artış olmasına rağmen akademik başarı açısından öğrenci profili istenen düzeye erişmemiştir. Bu sebeple Proje İmam Hatip Liseleri açılarak akademik başarısı yüksek öğrencilerin bu okullara kaydolması

⁵⁹ Batar, "İmam Hatip Lisesinde Çalışan Rehber Öğretmenlerin Öğrencilerin Beklenti ve Sorunlarına İlişkin Tespitleri", 419; Sali, *İmam Hatip Liselerindeki Kız Öğrencilerin Sorunları ve Beklentileri (İstanbul-Güngören Örneği)*, 180; Fatih Çınar, "İmam Hatip Liselerinden Beklentiler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/60 (2018), 1258; Aşlamacı, "İmam Hatip Lisesindeki Din Eğitiminin Niteliği İle İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma", 59; Karateke, "İmam-Hatip Liselerinde İdarecilerin Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Nitel Bir Çalışma", 158.

⁶⁰ Batar, "İmam Hatip Lisesinde Çalışan Rehber Öğretmenlerin Öğrencilerin Beklenti ve Sorunlarına İlişkin Tespitleri", 420; Altundaş, *Amasya Örneğinde İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları*, 59; Çınar, "İmam Hatip Liselerinden Beklentiler", 1257; Çalışkanoğlu, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Çorum Örneği)*, 89; Korkmaz, "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri", 30.

⁶¹ Koyuncu, *Anadolu İmam Hatip Liselerinde Örtük Programın Tespiti (Konya İli Örneği)*, 201-203.

⁶² Çınar, "1924'ten 2000'e Kadar Uygulanmış Olan İmam Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması".

⁶³ Sali, *İmam Hatip Liselerindeki Kız Öğrencilerin Sorunları ve Beklentileri (İstanbul-Güngören Örneği)*; Altundaş, *Amasya Örneğinde İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları*; Çalışkanoğlu, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Çorum Örneği)*.

⁶⁴ Yunus Vehbi Karaman, "Bir İmam-Hatip Panoraması: İstatistiksel Verilerle İHL'lerin Tarihsel Gelişimi ve Dönüşümü", Bilgilendirici Siteler, *İlke Analiz* (2022).

amaçlanmış⁶⁵ ve bu uygulamada başarılı da olunmuştur.⁶⁶ Ancak sınavsız öğrenci alan İmam Hatip Liselerine bakıldığında her ne kadar sayısal olarak önemli bir öğrenci artışının varlığı söz konusu olsa da bunun akademik başarıya ne derecede yansıdığı tartışmaya açık bir konudur. Öyle ki literatürde İmam Hatip Liselerine ilişkin yapılmış çeşitli saha araştırmalarına bakıldığında İHL öğrencilerinin diğer lise öğrencilerine –meslek liseleri dışında- nazaran akademik başarı yönüyle daha düşük düzeyde olduğu⁶⁷ görülmektedir. Bu durum İHL için eğitimin kalitesini olumsuz etkileyen önemli bir diğer öğrenci nitelik sorunu olarak kendini göstermektedir. Yine öğrencilerin mesleki açıdan yeterli düzeyde yetkinliğe sahip olmadıkları hem öğrenciler hem öğretmenler hem de idareciler tarafından belirtilen hususlar arasında yer almaktadır.⁶⁸ Bu durum da İmam Hatip Okullarının kuruluş amacı dikkate alındığında öğrenci niteliği açısından önemli bir sorun olarak gündeme gelmektedir.

2.1.2.4.Veli Niteliği Sorunu

Veli niteliği de eğitimin kalitesini etkileyen bir diğer unsurdur. Velinin öğrencinin eğitimiyle ilgili tüm sorumluluğu okula yükleyerek ilgisiz davranması ya da okula düşen sorumluluğu da aşarak aşırı ilgili gibi görünmesi eğitimin niteliğine etki eden unsurlar olarak değerlendirilebilir. Sorumluluğunun bilincinde olmayan ve öğrencinin eğitimiyle ilgili kendi sorumluluklarını da okula yükleyen ilgisiz velilerin; okuldan beklentilerinin yüksek olması, farklı sosyo-kültürel yapı içerisinde bulunmaları sebebiyle aidiyetlerinin farklı toplum kesimlerine ilişkin olması, ekonomik ve pedagojik yetersizlikleri, okula ve okulda yaşananlara ilişkin önyargılı davranarak sürekli çocuğunu haklı çıkarma peşinde olmaları, okula düşen sorumluluğu aşarak idarenin ve öğretmenin işini zorlaştırmaları, ergenlik çağındaki çocuklarına karşı aşırı korumacı davranmaları ve yanlış dindarlık yorumları sebebiyle çocuklarına baskı uygulayarak onları kontrol altında tutmaya çalışmaları velilerden kaynaklı nitelik sorunları olarak değerlendirilebilir.⁶⁹ Velilerin bu tutum ve davranışları, gerek öğrencinin akademik başarısına engel teşkil etmesi gerekse okul idaresinin ve öğretmenin işini yapmasını zorlaştırması sebebiyle İmam Hatip Liselerinde eğitimin kalitesini olumsuz etkileyebilmektedir.

⁶⁵ Davut Karaman, “Yöneticilerine Göre Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamasının Değerlendirilmesi”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 11 (2021), 32-33.

⁶⁶ Millî Eğitim Bakanlığı, “2022 Yılı Merkezi Sınav Puanı İle Öğrenci Alan Liselerin Taban/Tavan Puanları ve Yüzdeler Dilimleri” (MEB, 2022).

⁶⁷ Sena Ay, *Velilere Göre İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitimi (İstanbul Örneği)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 102-103; Altundaş, *Amasya Örneğinde İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklentisi ve Sorunları*, 30; Karasubaşı, *Öğrenci ve Mezunlarının Perspektifinden İmam Hatip Liselerinin Değerlendirilmesi*, 160; M. Fatih Genç, “İmam Hatip ve İlahiyat Fakülteleri Örneğinde Din Eğitiminde Kalite Sorunu”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 7 (2019), 156; Batar, “İmam Hatip Lisesinde Çalışan Rehber Öğretmenlerin Öğrencilerin Beklenti ve Sorunlarına İlişkin Tespitleri”, 406-408; Baltacı, “Okul Yöneticilerine Göre İmam-Hatip Liselerinde Karşılaşılan Sorunlar”, 389; Korkmaz, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri”, 36.

⁶⁸ Altundaş, *Amasya Örneğinde İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları*, 59; Çalışkanoğlu, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Çorum Örneği)*, 86; Aşlamacı, “İmam Hatip Lisesindeki Din Eğitiminin Niteliği İle İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma”, 58-59; İbrahim Aşlamacı, *Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam Hatip Liseleri: Profiller, Algular, Memnuniyet, Aidiyet* (İstanbul: Dem Yayınları, 2017), 155-156; Timav, “İmam Hatip Liseleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri” *Çalıştay Sonuç Raporu*.

⁶⁹ Baltacı, “Okul Yöneticilerine Göre İmam-Hatip Liselerinde Karşılaşılan Sorunlar”, 392; Batar, “İmam Hatip Lisesinde Çalışan Rehber Öğretmenlerin Öğrencilerin Beklenti ve Sorunlarına İlişkin Tespitleri”, 399-402; Aşlamacı, “İmam Hatip Lisesindeki Din Eğitiminin Niteliği İle İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma”, 65-67; Timav, “İmam Hatip Liseleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri” *Çalıştay Sonuç Raporu*, 8; Karateke, “İmam-Hatip Liselerinde İdarecilerin Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Nitel Bir Çalışma”, 164-165.

2.1.3. Öğretim Programı (Müfredat) Sorunu

Öğretim programı, “bir eğitim kurumunun, çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, milli eğitim ve kurumun amaçlarının gerçekleştirilmesine dönük tüm faaliyetler” olarak tanımlanabilir.⁷⁰ Öğretim programları tanımlarına bakıldığında bir öğretim programının hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme olmak üzere dört temel bileşeni olduğu söylenebilir. Yine program geliştirme modellerine göre bir öğretim programında öncelikli olarak ihtiyaç ve amaçların belirlenmesi gerekmektedir.⁷¹ Buna göre “hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumları”⁷² olması sebebiyle İmam Hatip Okullarının hangi ihtiyaca yönelik nitelikli insan yetiştireceğine dair bir belirsizlik oluşmaktadır.

Çalışmanın “İmam Hatip Okullarının Program Yapısı” kısmında yer verilen İmam Hatip Okullarının ilk müfredatı (okulların kuruluş amacına uygunluğunu yansıtmaması ve sonraki programların öncüsü olması açısından) ile yürürlükte olan müfredatı, meslek dersleri ve kültür dersleri yüzdeleri temelinde kıyaslandığında meslek derslerine verilen yüzdelik dilimin önemli ölçüde aşağıya çekildiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar İHL müfredatında yer alan seçmeli derslerle bu yüzdeler ilk müfredata yakın bir programın oluşmasına imkân verse de derslerin seçmeli olması ve öğrencilerin YKS alan tercihlerine (sayısal, sözel ve eşit ağırlık) göre sınıfların oluşturulması, öğrencinin meslek dersleri dışında ders seçimine imkân vermektedir. Bu durum ise İmam Hatip Okullarının önemli bir amacı olan “... münevver (aydın) din adamı yetiştirme”nin ne kadar gerçekleşeceğine ilişkin soruları akla getirmektedir. Ayrıca Aşlamacı tarafından sunulan verilere göre araştırmaya katılan meslek dersleri ve kültür dersleri öğretmenlerinin %85’i de yürürlükte olan müfredatı din görevliliği için yeterli görmemekte ve din görevlisi olmak isteyen öğrenciler için farklı bir meslekî alan programı uygulanması gerektiğini düşünmektedirler.⁷³

Genel eğitim içerisinde verilen din eğitimini yetersiz bulan ebeveynler çocukları için bu okulları tercih ederken bu okulların öğrenciye kazandırmayı hedeflediği yeterliliklere ilişkin mesleğe yönelmelerini çoğunlukla istememektedirler. Bununla birlikte öğrenciler de okullarında aldıkları din eğitimini din görevlisi olabilme açısından yeterli görmemektedirler.⁷⁴ Dolayısıyla gerek yürürlükteki müfredatta yer alan meslek derslerinin yüzdesi, gerek ailelerin bu okullardan beklentisi gerekse program çıktısı olarak öğrencilerin meslekî yeterlilik düzeyi İmam Hatip Okullarının amaçları ile uyumsuzdur. Bu da İmam Hatip Okullarının hangi amaca hizmet ettiği ya da kuruluş amaçlarını ne kadar yerine getirdiği konusunun tam olarak çözümü kavuşturulamadığını göstermektedir. Bu konu açıklığa kavuşturulmadığı sürece de İmam Hatip Okullarının öğretim programlarına ilişkin belirgin bir belirsizlik sorunu varlığını hissettirecektir.⁷⁵ Yine İmam Hatip Liselerinde müfredatın yoğun/ağır olması, uygulanmasının güçlüğü, ders saatinin fazlalığı ve meslek derslerinin son sınıflarda yoğunlaşması da birer

⁷⁰ Fatma Varış, *Eğitimde Program Geliştirme, Teori ve Teknikler* (Ankara: Alkım Yayınları, 1994), 18.

⁷¹ Özcan Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme: Kuramdan Uygulamaya* (Ankara: Pegem Akademi, 2021), 65-67.

⁷² METK.

⁷³ Aşlamacı, *Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam Hatip Liseleri: Profiller, Algılar, Memnuniyet, Aidiyet*, 90.

⁷⁴ Altındaş, *Amasya Örneğinde İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları*, 59; Çalışkanoğlu, *İmam hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Çorum Örneği)*, 86.

⁷⁵ Acuner, “İmam Hatip Okullarında Din Eğitimi ve Sorunları”, 158.

öğretim programı sorunu olarak çözüme kavuşturulması gereken sorunlardır.⁷⁶ Ayrıca İmam Hatip Okullarının müfredatında önemli bir yer tutan Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin kız öğrencilere hitap etmemesi de ayrı bir program sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁷

2.1.4. Fiziksel Ortam ve Çevre Sorunu

Eğitimde niteliği etkileyen bir diğer unsur da fiziksel ortam ve bu ortamın yeterlilikleridir. Son dönemde devlet bütçesinden ayrılarak yaptırılan okul binaları bir tarafa bırakılırsa, İmam Hatip Okullarının binalarının çoğu -özellikle ilçelerde varlığını sürdüren binalar-, 1950’li yıllardan bu yana hayırsever vatandaşlar tarafından yaptırılan binalardır. İlk dönemde yapılan binalar, artan öğrenci sayısına istinaden daha ziyade derslik ihtiyacını giderme amacıyla inşa edilmiştir. Ne var ki, imam hatip okullarındaki öğrenci sayılarındaki artış ve çağın imkânları göz önünde bulundurulduğunda inşa edilen bu binaların yetersiz kaldığı bir eğitim gerçeğidir. Ayrıca mevcut binaların çoğu derslik yetersizliğinin yanı sıra teknolojik imkânlar ile spor ve konferans salonu gibi sosyal etkinlik alanlarından ve çeşitli diğer imkânlardan mahrum olarak faaliyetlerini devam ettirmektedir.⁷⁸ Bununla birlikte yeni yapılan bazı binalarda gerek bina donatıları ve müstemilatı gerekse binanın dekorasyonu açısından gereksiz bir israf görülmekte olup bu tür okul binaları eğitimde fırsat eşitliğini ortadan kaldırması açısından Türk Eğitim Sistemini yaralayabilmektedir. Yine MEB’in 2021-2022 istatistiklerine göre 731 İmam Hatip Ortaokulu İHL bünyesinde varlığını sürdürmektedir.⁷⁹ Eğitim öğretim yapılan binaların içindeki öğrenci yaş aralığının ciddi fark oluşturduğu (5. ve 12. sınıflar aynı binada eğitim görmektedir) bu yapılar, fiziksel ortam bağlamında sorun olarak çözüm beklemektedir.

Eğitimin nitelik unsurlarından biri de çevredir. Çevre, aynı zamanda okulun örtük programının temel unsurları arasında yer almakta olup⁸⁰ eğitimin kalitesine etki eden bir yapıya sahiptir. Nitelikli bir din eğitimi için çevre önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu okullarda okuyan öğrencilerin oturduğu ya da vakit geçirdiği çevrenin bu okulların ruhuna uygun olmaması da niteliği düşüren etmenler arasında görülmelidir.

2.2. Toplumsal Sorunlar

2.2.1. Toplumsal Beklenti Sorunu

İmam Hatip liseleri, Türk millî eğitim sistemi içerisinde “hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumları” şeklinde tanımlanmış okullardır. Bu okullar toplum içerisinde “dinî kültür takviyeli eğitim kurumları”⁸¹ olarak algılandığı gibi “hoca/imam” yetiştiren kurumlar olarak da algılanmaktadır. Her iki durumda da toplumun İmam Hatip öğrencilerine yüklediği bir anlamdan ve bu anlama dönük beklentilerinden söz etmek mümkündür. Öğrencilerden İmam Hatip Okullarının gerektirdiği meslekî yeterliliklere hem bilişsel hem de duyuşsal anlamda sahip olarak mezun olmaları

⁷⁶ Türk Eğitim-Sen, *Türkiye’de Din Eğitimi Çalıştayı: Komisyon Raporları*, 45-65; Timav, “İmam Hatip Liseleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri” *Çalıştayı Sonuç Raporu*, 13; Karateke, “İmam-Hatip Liselerinde İdarecilerin Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Nitel Bir Çalışma”, 163.

⁷⁷ Karateke, “İmam-Hatip Liselerinde İdarecilerin Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Nitel Bir Çalışma”, 162.

⁷⁸ Altundaş, *Amasya Örneğinde İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları*, 37-38; Aşlamacı, “İmam Hatip Lisesindeki Din Eğitiminin Niteliği İle İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma”, 69; Türk Eğitim-Sen, *Türkiye’de Din Eğitimi Çalıştayı: Komisyon Raporları*, 61-62; Karateke, “İmam-Hatip Liselerinde İdarecilerin Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Nitel Bir Çalışma”, 161-162.

⁷⁹ MEB *İstatistikleri*, 75.

⁸⁰ Sedat Yüksel, *Örtük Program: Eğitimde Saklı Uygulamalar* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2004), 65.

⁸¹ Ertan Özensel vd., *Türkiye’de İmam Hatip Lisesi ve İmam Hatipliler Algısı*, Araştırma Raporu (Konya: Türkiye İmam Hatipliler Vakfı, 2012) (Türkiye İmam Hatipliler Vakfı).

toplum beklentilerinin temelini oluşturmaktadır. Bu beklentilerin öğrenciler tarafından istenen düzeyde karşılanamaması ise öğrenciye bakan yönüyle İmam Hatip Okulları için bir sosyo-kültürel beklenti sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrenciler bu sorunu,

Sali'nin çalışmasında,

“İHL okuyan herkesin hoca çıkacağı düşüncesi / İmam Hatip misyonu yükleyip çok üstümüze geliyorlar / Karşı cinsle her ortamda bulunduğumuzda iğneleyici ve ters bakılması / Kendini kapalı olmak zorundaymış gibi hissetme baskısı / Toplumsal baskı yüzünden beklentilerin yüksek olması / İHL'liler ayrıcalıklı değildir”

gibi ifadelerle dile getirirken⁸² Kanburoğlu'nun çalışmasında,

“...Düz liseliler her şeyi yapıyor, tek onlara laf söylüyorlar; ama bizde bir İmam Hatipli kötü bir şey yapınca hemen tüm İmam Hatipliler şöyle böyle diyorlar / ... Arkadaşlarla nargile içiyorduk. Bize 'İmam Hatipli hiç nargile içer mi?' dediler...”

gibi ifadelerle dile getirmişler.⁸³ Yine Akpınar'ın çalışmasında bu durumla ilgili

“Ben sigara içiyorum. Biri beni sigara içerken görünce, 'Sen ne biçim İmam Hatiplisin?!' diyerek eleştiriyor. Veya kızlarla konuştuğumda, 'Ne biçim İmam Hatiplisin, kızlarla konuşuyorsun!' diyorlar...”

şeklinde öğrenci ifadelerine yer verilmiştir.⁸⁴

Dolayısıyla İmam Hatip öğrencilerinin, okul mensubiyetleri sebebiyle toplumsal beklenti sorunu yaşadıkları anlaşılmaktadır. Yine bu okul öğrencilerinin, kuşak farklılığından kaynaklı toplumsal beklentilere uymayan gerek bireysel yaşantı tercihlerine gerekse toplumsal düzeyde sergiledikleri bazı davranış biçimlerine verilen tepkiler de bu sorun kapsamında değerlendirilebilir.

2.2.2. Toplumsal Ötekileştirme Sorunu

İmam Hatip Okullarının siyasî tartışmaların odak noktasında olması, bu okulların ya taassup derecesinde savunulmasına ya da anlaşılmasına imkân tanınmadan eleştiri ve yaptırımlara maruz kalmasına sebebiyet vermiştir. Anlaşılmasına imkân tanınmadan gerek okulların gerekse mensup ve mezunlarının ideolojik sebeplerle çeşitli eleştirilere ve katsayı gibi yaptırımlara maruz kalması toplumsal ötekileştirme sorununun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Toplumu bir bütün olarak kucaklaması gereken kimi siyasîlerin İmam Hatip Okulları'na ilişkin lehte ya da aleyhteki sözleri ya da eylemleri toplumun farklı kesimleri tarafından bu okullara, mensup ve mezunlarına karşı nasıl bir tutum sergileyeceklerinin alt yapısını oluşturmuştur. Öğrenciler bu sorunu,

“Çevresel sorunlar (insanların dışlaması gibi)/Dış görünüş itibariyle karşılaşılan tavır, önyargı kırılmalı / Dışardan insanlar İHL' de okuyanları yobaz ve çomar olarak tepki gösteriyor / Dışlanmaları / İmam Hatip'e

⁸² Sali, *İmam Hatip Liselerindeki Kız Öğrencilerin Sorunları ve Beklentileri (İstanbul-Güngören Örneği)*, 180-186.

⁸³ Ümmü Betül Kanburoğlu, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Benlik ve Kurum Algıları: 'Öteki' Olmadan 'İmam Hatipli' Olmak Mümkün mü?”, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri Sempozyumu*, ed. Recep Kaymakcan vd. (İstanbul: DEM Yayınları, 2015), 375-379.

⁸⁴ Aylin Akpınar, “The Making of a Good Citizen and Conscious Muslim through Public Education: The Case of İmam Hatip Schools”, *Education in 'Multicultural' Societies – Turkish and Swedish Perspectives*, ed. Marie Carlson vd. (Stockholm: Swedish Research Institute in Istanbul, 2007), 18/168.

gidiyorum deyince herkesin neredeyse küçümsemesi / İmam Hatip olması yüzünden dalga geçiliyor / Toplumda bazı insanların farklı gözlerle bakması / Toplumda dışlanma / Toplumda hoş karşılanmayan okullar olduğu için zorluk çekiyorum / Toplumda küçük görülme / Toplumdaki İmam Hatip hakkında bilinçsizce konuşmalar.”

gibi ifadelerle dile getirirken⁸⁵ Kanburoğlu'nun çalışmasında ise

“İmam Hatip'e gidenler fakir-gariban olur.’ gibi bir anlayış var toplumda / ...Hangi lisede okuduğumu duyunca insanların bakışları hemen değişiyor... /

gibi ifadelerle dile getirmişler.⁸⁶

Dolayısıyla İmam Hatip öğrencilerine bakan yönüyle öğrencilerin gerek okul aidiyet durumlarını olumsuz etkilemesi gerekse bireysel açmaza düşmesinin engellenmesi adına bu noktada toplumsal algının yeniden inşası önem arz etmektedir.

Ayrıca Yıldırım'ın ulaştığı sonuçlara göre İmam Hatip liselerinde görev yapan öğretmenler de ötekileştirmeyi toplumsal bir sorun olarak görmektedirler.⁸⁷

Toplumsal olarak ele alınan her iki sorun da öğrencinin kendi isteğiyle İmam Hatip Okullarına yönelmesinde ve okullara aidiyet hissini oluşmasında, çözülmesi gereken önemli iki sorun olarak durmaktadır. Bu bağlamda 2005 yılında vizyona giren ve bir imam hatip mezunu olan Eşref Ziya Terzi'nin başrol oyuncusu olduğu “The İmam” filmi bu sorunlara ışık tutması bakımından önem arz etmektedir.⁸⁸ Filmde, ilk olarak farklı tür okul öğrencileri tarafından “ölü yıkayıcı” olarak dalga geçilmesi sonucu kendi kimliğinden vazgeçen, toplumun seküler kesimi tarafından kabul görme adına “Emrullah” olan ismini “Emre” olarak değiştiren ve “İmam Hatip” mezunu olduğunu iş ortağından hatta eşinden bile gizleyen bir bireyi var eden toplumsal bir sorun olarak “toplumsal ötekileştirmeye” dikkat çekilmektedir. Sonrasında ise Harley Davidson motosiklete binmesi ve uzun saçlı olması gibi saiklerle toplumun muhafazakâr kesimi tarafından yadırganan ve çeşitli eleştirilere maruz kalan bir İmam Hatipli olarak içine doğduğu topluma kendini anlatma problemi yaşayan bireyin kendini gerçekleştirmesine engel teşkil etmesi sebebiyle ikinci bir toplumsal sorun olarak da “toplumsal beklentiye” vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla “The İmam” filmi, her iki sorunu da ele alması ve bu sorunların etkilerini izleyiciye sunması yönüyle manidar bir yapıt olarak değerlendirilebilir.

“The İmam” filminin çekildiği dönem filmle ilgili gazeteci-yazar Ahmet Hakan da kaleme aldığı “The İmam Filmi Ortılığı Karıştırır” başlıklı yazısında;

“İLK kez benden duyuyorsunuz:

‘The İmam’ adlı bir film çekiliyor ve bu filmde ‘imam hatipli’ olgusu çok farklı bir düzlemde ele alınıyor.

Filmde:

Okulda anlatılan hayat ile sokaktaki hayat arasında sıkışıp kalmış...

İki dünyanın da içine tam olarak kabul edilmemiş ve girememiş...

İmam hatipte okuduğunu gizleyen...

⁸⁵ Sali, *İmam Hatip Liselerindeki Kız Öğrencilerin Sorunları ve Beklentileri (İstanbul-Güngören Örneği)*, 180-186.

⁸⁶ Kanburoğlu, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Benlik ve Kurum Algıları: ‘Öteki’ Olmadan ‘İmam Hatipli’ Olmak Mümkün mü?”, 375-379.

⁸⁷ Rabia Yıldırım - Hüseyin Yılmaz, *Ötekileştirme ve Anadolu İmam Hatip Liseleri* (Ankara: Son Çağ Yayınları, 2021), 190.

⁸⁸ *The İmam*, Dram, haz. İsmail Güneş (Sinema, 2005), *Özen Film* (2005).

Bir yandan okuduğu okul nedeniyle üzerine yapışıp kalan kimlikle, bir yandan da o kimliğe yönelik aşağılamalarla mücadele eden...

Yani ‘insan’ imam hatipliden söz ediliyor.

Nasıl?

İlginç değil mi?”

cümleleriyle İmam Hatip Okullarının toplumsal sorun gerçekliğine işaret etmektedir.⁸⁹ Yine filmle ilgili kaleme alınan yazılar ve bilimsel çalışmalar da aynı gerçekliğe ışık tutmaktadır.⁹⁰

Sonuç ve Öneriler

Cumhuriyet döneminin resmî bir eğitim kurumu olan İmam Hatip Okulları, kuruldukları günden itibaren kendine yönelik bakış açısı farklılıklarının neden olduğu ideolojik çekişmeler altında misyon ve vizyonunu yerine getirme, kendini geliştirme ve gerçekleştirme sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Kuruluş amacı, 1973’e kadar nitelikli din görevlisi yetiştirmek olan bu okulların misyonu, mezkûr tarihten itibaren Milli Eğitim Temel Kanunu’nda yer aldığı şekliyle devlet tarafından genişletilmiştir. Bununla birlikte bu okulların program yapısı, 2000’li yıllara kadar yaklaşık %40 (meslek dersleri) - %60 (kültür dersleri) olacak şekilde hazırlanmıştır. 2000’li yıllardan sonraki programlarda ise kademeli olarak meslek derslerinin yüzdeleri oranı %25’lere düşürülmüş, ortaya çıkarılan yüzdeleri oran ise meslekî nitelik taşıyan dersler ile kültür derslerinden oluşan seçmeli derslere kaydırılmıştır. Zikredilen bu hususlar temelinde İHL’nin güncel sorunlarına bakıldığında ise bu sorunları, kurumsal yapıyı ve bu kurumsal yapı içerisinde gerçekleşen eğitim-öğretimi doğrudan etkileyen sorunlar olması sebebiyle kurumsal sorunlar ve öğrencilere etkimesi açısından da toplumsal sorunlar olarak iki başlıkta toplamak mümkündür. Kurumsal sorunlar; misyon-vizyon sorunu, nitelik sorunu (yönetici niteliği, öğretmen niteliği, öğrenci niteliği, veli niteliği), öğretim programı (müfredat) sorunu, fiziksel ortam ve çevre sorunu olarak sıralanmıştır. Toplumsal sorunlar ise toplumsal beklenti sorunu ve toplumsal ötekileştirme sorunu olarak iki başlık altında işlenmiştir.

Kurumsal sorunların başında diğer sorunların çözümü için de kilit noktası gibi duran misyon-vizyon sorunu gelmekte olup İmam Hatip Okullarının hangi amaca hizmet edeceğinin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından netleştirilmesi gerekmektedir. Bir diğer sorun nitelik sorunudur. Yönetici niteliği açısından liyakat sahibi, geleneksel eğitim metodolojisini aşmış, çağın gerekliliklerinin ve öğrenci gelişim dönemlerinin farkında, hoşgörülü ve pedagojik yetkinliği üst düzey yöneticilerin tercih edilmesi önem arz etmektedir. Öğretmen niteliği söz konusu olduğunda İmam Hatip Liseleri için öncelikli olarak akla gelen meslek dersleri öğretmenleri ve bu öğretmenlerin niteliği olmuştur. Özellikle bazı meslek dersleri öğretmenlerinin alan yeterlilikleri konusundaki eksikleri bu okulların niteliğini düşüren sebeplerdendir. Bununla birlikte kültür dersleri öğretmenlerinin niteliği de öğrencilere rol model teşkil etmeleri açısından önem arz etmektedir. Yine öğrencilerin bu okullarda çeşitli sebeplerle okumak istememeleri ve kendi rızaları ile bu okullara gelmemiş olmaları çözüm bekleyen bir öğrenci sorunu olarak varlığını devam ettirmektedir. Çoğu eğitim kurumunda olduğu gibi İmam Hatip Okullarında da veli sorunu gerek aşırı ilgi gerekse ilgisizlik boyutuyla kendini göstermektedir. Meslekî bir okul olması sebebiyle müfredatının öğrenciyi yorucu olması ve uygulanmasının güçlüğü, meslek derslerinin şube bazında homojen olarak dağılması, Hitabet

⁸⁹ Ahmet Hakan Coşkun, “The İmam Filmi Ortallığı Karıştırır”, *Hürriyet* (2005).

⁹⁰ Erol Erkan, “The İmam Sosyolojik Bir Analiz”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/30 (2014), 78-89; Hale Kaplan Öz, “The İmam Filmi İçin Ne Dediler?”, *Yeni Şafak* (2005).

ve Mesleki Uygulama dersinin cinsiyet odaklı olarak kız öğrencilere hitap etmemesi gibi sorunlar, birer öğretim programı sorunu olarak çözüm beklemektedir. Eğitim öğretim için gerekli olan laboratuvar, spor salonu gibi donatıların eksikliği de İmam Hatip Liselerindeki fiziksel temel sorunları oluşturmaktadır.

Toplumsal sorunlara bakıldığında ise İmam Hatip Okullarının meslekî okul olma statüsünde bulunması sebebiyle toplumun muhafazakâr kesimi tarafından öğrencilerden meslekî kimi yeterliliklere sahip olmaları beklenmektedir. Bunun yanında kuşak farklılığından kaynaklı geleneksel dinî-kültürel yaşantının öğrenciden beklenmesi ve bu beklentinin öğrenciler tarafından karşılanamaması öğrenciye bakan yönüyle sosyo-kültürel beklenti (toplumsal beklenti) sorunu olarak varlığını hissettirmektedir. Yine toplumun seküler kesimi tarafından İmam Hatip öğrencilerine önyargı ile yaklaşılması, öğrencilerin yobaz, gerici gibi ifadelerle dışlanmaları, kılık kıyafetleri ile yargılanmaları (özellikle başörtülü öğrencilerin) da toplumsal ötekileştirme sorunu olarak toplumdaki varlığını sürdürmektedir.

Tüm bu sorunlar, İmam Hatip Okulları özelinde din eğitiminde kaliteyi artırmak adına çözüm beklemektedir.

İmam Hatip Okullarının çalışmada ele alınan sorunlarına ilişkin olarak şu önerilerde bulunmak mümkündür:

- 1- Dayanağını Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan almakta olan İmam Hatip Liseleri, bu ülkenin kendi eğitim tecrübesi olup diğer liseler gibi eğitim sisteminin bir parçasıdır. Bu bağlamda siyasi çekişmelere ve ideolojik kavgalara kurban edilmemelidir.
- 2- İmam Hatip Liselerinin misyon ve vizyonu, toplumsal normlar ve eğitim sistemimizin son dönemdeki öğrenci yeterlilikleri bağlamında yeniden revize edilerek bu okullara kendini geliştirme ve gerçekleştirme imkânı verilmelidir.
- 3- Öğrencilerle etkili iletişim kurma ve onlara karşı empatik yaklaşım konularında öğretmenler ve okul idaresi daha hassas davranmalıdır.
- 4- Bu okullarda görev yapan öğretmenlere meslekî yetkinlik için nitelikli hizmet içi eğitimler verilmelidir.
- 5- İmam Hatip Okullarına devam edecek öğrencilerin kendi tercihleriyle bu okullarda eğitim ve öğretim görmesi, öğrenci niteliği açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla aile isteği/baskısı, sınav sisteminin yanlış yerleştirme politikaları gibi öğrencinin bu okullarda zorunlu olarak bulunmasına sebep teşkil eden uygulamalardan vazgeçilmeli, bu konuda aileler bilinçlendirilmelidir.
- 6- Eğitimin önemli bir paydaşı olan velileri bilinçlendirmek ve okul-veli-öğrenci diyalogunu güçlendirmek için çalışmalar yapılmalıdır.
- 7- Son sınıflardaki öğrenciler üniversite sınavına gireceğinden bu sınıflarda meslekî ders yoğunluğu azaltılmalı, öğrencinin sınav alanına uygun (Sözel-Sayısal-Eşit Ağırlık) dersler konulmalıdır.
- 8- İmam Hatip Okullarının niceliksel olarak hızlı artışının, nitelik problemini ve din eğitiminin geleceğine ilişkin tereddütleri beraberinde getirdiği göz önüne alınmalı ve bu konuda çözüm üretilmelidir.
- 9- Fiziksel ortam sorunlarının çözümü için çalışmalar yapılmalı, yeni dersliklerin yanı sıra öğrencilerin spor ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak donatı alanları israf yolunu tutmadan oluşturulmalıdır.

- 10- Okul çevrelerinde öğrenci davranışlarını olumsuz etkileyecek ortamların zararlarını azaltmak için gereken çalışmalar yapılmalı, bu noktada ilgili birimlerden ve velilerden destek alınarak gerekli adımlar atılmalıdır.
- 11- İnsana dair olumsuz özelliklerin temayüz ettiği bir çevrenin içinde bulunan öğrenciler ile gerek öğretmen-öğrenci gerekse idare-öğrenci arasında daha yakın ilişkilerin kurulmasına özen gösterilerek öğrenci niteliğinin artmasını sağlayacak şekilde öğrencinin içinde bulunduğu kötü ortamın etkileri azaltılmalıdır.
- 12- Toplumsal sorunlar, çözümü zor sorunlar gibi görünmektedir. Özellikle siyasiler tarafından toplumsal açıdan ötekileştirmenin değil bütünleştirmenin tercih edilmesi, bu tür toplumsal sorunların giderilmesinde etkili olabilecek bir çözüm yoludur.

Kaynakça

- Acuner, H. Yusuf. “İmam Hatip Okullarında Din Eğitimi ve Sorunları”. *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*. ed. Mustafa Köylü. 131-167. İstanbul: DEM Yayınları, 2018.
- Akpınar, Aylin. “The Making of a Good Citizen and Conscious Muslim through Public Education: The Case of Imam Hatip Schools”. *Education in ‘Multicultural’ Societies – Turkish and Swedish Perspectives*. ed. Marie Carlson vd. 18/161-178. Stockholm: Swedish Research Institute in Istanbul, 2007.
- Altundaş, İsa. *Amasya Örneğinde İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları*. Amasya: Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Aşlamacı, İbrahim. “İmam Hatip Lisesindeki Din Eğitiminin Niteliği İle İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma”. *Turkish Studies* 12/10 (2017), 49-80.
- Aşlamacı, İbrahim. *Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam Hatip Liseleri: Profiller, Algılar, Memnuniyet, Aidiyet*. İstanbul: Dem Yayınları, 2017.
- Aşlamacı, İbrahim. *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam-Hatip Okulları*. İstanbul: DEM Yayınları, 2014.
- Ay, Sena. *Velilere Göre İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitimi (İstanbul Örneği)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Ayhan, Halis. *Türkiye’de Din Eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları, 2014.
- Baltacı, Ali. “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?” *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2019), 368-388.
- Baltacı, Ali. “Okul Yöneticilerine Göre İmam-Hatip Liselerinde Karşılaşılan Sorunlar”. *Bilimname* 11/4 (2019), 375-406.
- Batar, Yusuf. “İmam Hatip Lisesinde Çalışan Rehber Öğretmenlerin Öğrencilerin Beklenti ve Sorunlarına İlişkin Tespitleri”. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10/2 (2019), 381-423.
- Büyükoztürk, Şener vd. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 31. Basım, 2021.
- Coşkun, Ahmet Hakan. “The İmam Filmi Ortalığı Karıştırır”. *Hürriyet* (2005). <https://www.hurriyet.com.tr/the-imam-filmi-ortaligi-karistirir-338719>
- Creswell, John W. - Creswell, J. David. *Araştırma Tasarımı: Nicel, Nitel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. çev. Engin Karadağ. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021.
- Çalık, Muammer - Sözbilir, Mustafa. “Parameters of Content Analysis”. *Education and Science* 39/174 (2014), 33-38.
- Çalışkanoğlu, Şahin. *İmam hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Çorum Örneği)*. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Çınar, Fatih. “1924’ten 2000’e Kadar Uygulanmış Olan İmam Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması”. *Millî Eğitim Dergisi* 43/197 (2013), 180-208.
- Çınar, Fatih. “İmam Hatip Liselerinden Beklentiler”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/60 (2018), 1243-1259.
- Demirel, Özcan. *Eğitimde Program Geliştirme: Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi, 30. Baskı., 2021.

- Doğan, Ahmet. *1997 Yılından Sonraki Dönemde İmam Hatip Liselerindeki Gelişmeler (Adana Örneği)*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Doğan, M. Kadir - Yuret, Tolga. “Üniversitelere Yerleşmede Farklı Katsayı Uygulamasının Etkileri”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 70/1 (2015), 195-220.
- Erkan, Erol. “The İmam Sosyolojik Bir Analiz”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/30 (2014), 78-89.
- Genç, M. Fatih. “İmam Hatip ve İlahiyat Fakülteleri Örneğinde Din Eğitiminde Kalite Sorunu”. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 7 (2019), 145-166.
- Göcen, Gülüşan - Kaya, Zeynep. “İmam-Hatip Liselerinde Çalışan Öğretmen ve Yöneticilerin Okul İklim Algısı ve Bu Algıya Etki Eden Faktörler (İstanbul Örneği)”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2014), 67-102.
- Göksoy, Süleyman. “Eğitimde Etkililiğin Artırılabilmesi İçin Sistem Modelinin Okul ve Öğrenme Ortamına Uyarlanabilirliği”. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi* 3/3 (2018), 1-15.
- Kanburoğlu, Ümmü Betül. “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Benlik ve Kurum Algıları: ‘Öteki’ Olmadan ‘İmam Hatipli’ Olmak Mümkün mü?” *100. Yılında İmam Hatip Liseleri Sempozyumu*. ed. Recep Kaymakcan vd. 373-389. İstanbul: DEM Yayınları, 2015.
- Kaplan Öz, Hale. “The İmam Filmi İçin Ne Dediler?” *Yeni Şafak* (2005). <https://www.haber7.com/kultur/haber/116821-the-imam-filmi-icin-ne-dediler>
- Kara, İsmail. *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.
- Kara, İsmail. *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam-2*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.
- Karaman, Davut. “Yöneticilerine Göre Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamasının Değerlendirilmesi”. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 11 (2021), 11-37.
- Karaman, Yunus Vehbi. “Bir İmam-Hatip Panoraması: İstatistiksel Verilerle İHL’lerin Tarihsel Gelişimi ve Dönüşümü”. Bilgilendirici Siteler. *İlke Analiz*. 2022. <https://www.ilkeanaliz.net/2022/10/18/bir-imam-hatip-panoraması/>
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.
- Karasubaşı, Ömer Alper. *Öğrenci ve Mezunlarının Perspektifinden İmam Hatip Liselerinin Değerlendirilmesi*. Tokat: Tokat Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Karateke, Tuncay. “İmam-Hatip Liselerinde İdarecilerin Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Nitel Bir Çalışma”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2015), 145-171.
- Korkmaz, Mehmet. “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri”. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/1 (2013), 7-40.
- Koyuncu, Mehmet. *Anadolu İmam Hatip Liselerinde Örtük Programın Tespiti (Konya İli Örneği)*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

- MEB. *İlköğretimden Ortaöğretime Ortaöğretimden Yükseköğretime Geçiş Analizi*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2012. https://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2012/90/9584_mebgecis_2012_7_5_13_19_1.pdf
- Millî Eğitim Bakanlığı. “2022 Yılı Merkezi Sınav Puanı İle Öğrenci Alan Liselerin Taban/Tavan Puanları ve Yüzdelik Dilimleri”. MEB, 2022. https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_07/25103752_2022_ilk_yerlestirme_taban_tavan_yerlesme_bilgileri.pdf
- Muslu, Şükrü. “Örgütlerde Misyon ve Vizyon Kavramlarının Önemi”. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 3/5 (2014), 150-171.
- Öcal, Mustafa. “Dünden Bugüne İmam Hatip Liseleri (1913-2013)”. *100. Yılında İmam Hatip Liseleri Sempozyumu*. ed. Recep Kaymakcan vd. İstanbul: DEM Yayınları, 2015.
- Öcal, Mustafa. “İmam Hatip Liselerinde Din Eğitimi”. *Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü - Nurullah Altaş. 224-267. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Öcal, Mustafa. “Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri”. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 201-204.
- Öcal, Mustafa. *Osmanlı’da Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2. Baskı., 2017.
- Öcal, Mustafa. “Türkiye’nin ve İslam Âleminin İnşasında Uluslararası ve Proje Anadolu İmam Hatip Liselerinin Yeri ve Önemi”. *Geleceğin Işığında İmam Hatip Okulları*. 2/13-45. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2017.
- Özdemir, Servet. “Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi”. *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2001), 253-270.
- Özdemir, Servet (ed.). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi, 2012.
- Özensel, Ertan vd. *Türkiye’de İmam Hatip Lisesi ve İmam Hatipliler Algısı*. Araştırma Raporu. Konya: Türkiye İmam Hatipliler Vakfı, 2012. Türkiye İmam Hatipliler Vakfı.
- Polat, Selda. “Ücretli Öğretmenlik İstihdamının Yarattığı Sorunlar Üzerine Nitel Bir Araştırma”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2013), 67-88.
- Sali, Esra. *İmam Hatip Liselerindeki Kız Öğrencilerin Sorunları ve Beklentileri (İstanbul-Güngören Örneği)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Sarı, Mustafa. “İmam-Hatip Liselerini Tercih Eden Öğrenci ve Velilerin Beklentileri ve Bu Beklentilerin Karşılama Düzeyi”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/19 (2021), 98-120.
- Tarhan, Mehmet. *Religious Education In Turkey: A Socia Historical Study of The Imam Hatip Schools*. Philadelphia, USA: Temple University, Ph.D., 1996.
- Timav. “İmam Hatip Liseleri Sorunlar ve Çözüm Önerileri” *Çalıştay Sonuç Raporu*. Konya: TİMAV (Türkiye İmam Hatipliler Vakfı), 2015.
- Türk Eğitim-Sen. *Türkiye’de Din Eğitimi Çalıştay: Komisyon Raporları*. Ankara: Türk Eğitim-Sen, 2015. <https://turkegitimsen.org.tr/storage/2021/10/395-pdf-1.pdf>
- Türkiye İstatistik Kurumu. “Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları (1950-1977)”. İstatistik Veri. TÜİK, 2016. TÜİK. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=adalet-ve-secim-110&dil=1>
- Varış, Fatma. *Eğitimde Program Geliştirme, Teori ve Teknikler*. Ankara: Alkım Yayınları, 1994.

- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Yıldırım, Rabia - Yılmaz, Hüseyin. *Ötekileştirme ve Anadolu İmam Hatip Liseleri*. Ankara: Son Çağ Yayınları, 2021.
- Yılmaz, Nazif. “Takdim”. *Almanak* 4/9 (2020), 3-4.
https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_04/14112042_Almanak_9.pdf
- Yüksel, Sedat. *Örtük Program: Eğitimde Saklı Uygulamalar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2004.
- “Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi”. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 05 Ağustos 2022.
https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/22161029_AYHL_HDC_2022-63_UygulamalY_22082022_1.pdf
- Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. “Geçmişten Günümüze Kurul Kararları ve Fihristleri”. 30 Temmuz 2023. <https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-kurul-kararlari/icerik/152>
- İEKBKDYDK, İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Kanun No. 6287). *Resmî Gazete* 28261 (30 Mart 2012).
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120411-8.htm>
- “İmam Hatip Ortaokulu Haftalık Ders Çizelgesi’nde Değişiklik Yapılması”. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 23 Aralık 2021.
https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_09/12111909_YHO_HDC_2021-50.pdf
- Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. “Millî Eğitim Bakanlığı”. Erişim 29 Haziran 2023.
https://dogm.meb.gov.tr/bilgisistemi/okul_listesi
- MEBTD, Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi. 2722 (2017).
- Millî Eğitim İstatistikleri 2021-2022*. MEB, 2022.
https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_09/15142558_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2021_2022.pdf
- METK, Millî Eğitim Temel Kanunu (Kanun No. 1739). *Resmî Gazete* 14574 (24 Haziran 1973). Erişim 13 Mart 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1739.pdf>
- TTK, Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu (Kanun No. 430). *Resmî Gazete* 63 (06 Mart 1340). Erişim 03 Nisan 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.430.pdf>
- The İmam*. haz. İsmail Güneş (Sinema, 2005). *Özen Film*.
https://www.youtube.com/watch?v=n96x_N9pIyI